

Johanna Virtanen

Perhekuntoutuksen vaikutukset ja vaikuttavat tekijät asiakkaiden ja työntekijöiden kertomana

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (ylempi amk)

Opinnäytetyö

SO916S6

14.2.2018

Tekijä	Johanna Virtanen
Otsikko	Perhekuntoutuksen vaikutukset ja vaikuttavat tekijät asiakkaiden ja työntekijöiden kertomana
Sivumäärä	68 sivua + 2 liitettä
Aika	14.2.2018
Tutkinto	Sosionomi (ylempi AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaaliala
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Ohjaaja	Lehtori Mervi Nyman
<p>Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen vaikuttavuutta sekä eritellä tekijöitä, jotka tuottavat vaikuttavuutta perhekuntoutuksessa. Perhekuntoutus on lastensuojelun avohuollon tukitoimi, jota on tutkittu vielä hyvin vähän. Tukimuotona perhekuntoutusta tarjotaan usein viimeisenä vaihtoehtona avohuollon tukitoimista. Suunnitelmallisella työskentelyllä tähdätään positiiviseen muutokseen perheiden yksilöllisten tavoitteiden mukaisesti.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tapaustutkimuksena. Aineisto kerättiin haastattelemalla kolmea vanhempaa SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen asiakasperheistä sekä kolmea SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen työntekijää. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina valmiiksi mietittyihin teemoihin perustuen. Aineisto analysoitiin alkuun teemoittamalla ja tyypittelemällä vastauksia, jonka jälkeen suoraan tutkimuskysymyksiin vastaavat teemat analysoitiin aineistolähtöisellä sisällön analyysillä.</p> <p>Aineiston mukaan SOS-Lapsikylän perhekuntoutus vaikutti eri tavoin perheiden tilanteisiin. Muutosta voi tapahtua suhteessa kaikkien perheenjäsenten toimintaan ja käytökseen. Vanhemmissa tämä näyttäytyy toimintatapojen, asenteiden ja ajattelun muutoksena, kun taas lapsissa muutoksena käytöksessä, esimerkiksi rauhoittumisena. Lisäksi vuorovaikutus ja kommunikaatiotaidot voivat kehittyä perhekuntoutuksessa. Perhekuntoutus voi vakauttaa lapsen kasvuolosuhteita ja antaa niistä tarpeellista tietoa sekä perheelle itselleen, että sosiaalityöntekijällä. Tämän tiedon perusteella voidaan tehdä päätöksiä jatkotoimenpiteiden suhteen.</p> <p>Ammattitaitoinen henkilökunta, yksilöllisesti suunniteltu kuntoutus, perhekuntoutuksen tapahtuminen niin, että perhe muuttaa perhekuntoutuksen tiloihin, oikea-aikainen ja tarpeita vastaavan pituinen kuntoutus sekä asiakasperheiden motivaatio ovat niitä tekijöitä, jotka aineiston mukaan voivat tuottaa perhekuntoutuksessa vaikuttavuutta.</p>	
Avainsanat	Perhekuntoutus, lastensuojelun avohuolto, vaikuttavuus, vaikuttavat tekijät

Author Title	Johanna Virtanen Evaluation of Efficiency and Effective Elements in Family Rehabilitation: Point of View of Clients and Professionals
Number of Pages Date	68 pages + 2 appendices 14 February 2018
Degree	Master of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor	Mervi Nyman, Senior Lecturer
<p>The goal of this Master thesis was to find out how family rehabilitation in SOS Children's Villages affects on complicated situations of the client families. SOS Children's Villages is a non-governmental organization working with children and families at risk. The purpose was also to get to know those elements in family rehabilitation that enable positive change. Family rehabilitation is quite an unexplored field in non-institutional child protection. It is often the last service that is offered families before considering taking children into custody. It aims at positive changes from the perspective of client families' individual needs by working systematically. There is a need to evaluate the efficiency in the whole child protection area, and in family rehabilitation.</p> <p>The study is a qualitative case study. Data was collected by interviewing individually three parents of the client families that had been in family rehabilitation for just over 2 months. The study material also considered three individual interviews of SOS Children Village professionals in family rehabilitation. All interviews were based on themes that were planned in advance. The study material was first analysed based on the themes and question types. The theme from the interviews that answered the research question directly was analysed by content analysis.</p> <p>Based on the results of this study, change can happen in parents' course of action, attitude and thinking. In addition, children often calm down or they start to behave differently than before. Interaction and communication skills can be improved in family rehabilitation between family members and towards e.g. social workers. Family rehabilitation makes life more stable and increases the knowledge about the situation for family them self and social workers. With this knowledge, it is possible to make decisions about future of the family, for example take children into custody or end custody.</p> <p>Skilled professionals, individually planned rehabilitation, living in family rehabilitation center, appropriate length and timing in rehabilitation and motivation of the client families in SOS Children Villages family rehabilitation are elements that produce efficiency.</p>	
Keywords	family rehabilitation, non-institutional child protection, evaluation of efficiency, effective elements in family rehabilitation

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Lapsiperheet nyky-yhteiskunnassa	3
2.1	Lapsiperheiden hyvinvoinnin tukeminen	3
2.2	Osallisuuden merkitys lapsiperhepalveluissa	5
3	Lastensuojelu Suomessa	7
4	Perhekuntoutus lastensuojelussa	11
4.1	Perhekuntoutuksen tausta	11
4.2	Perhekuntoutuksen tavoite ja toteutus	12
4.3	SOS-lapsikylän perhekuntoutus	16
5	Vaikuttavuus ja sen tutkiminen sosiaali-alan työssä	19
5.1	Vaikuttavuus käsitteenä	19
5.2	Vaikuttavuustutkimus lastensuojelussa	20
5.3	Perheinterventioiden vaikuttavuus	23
6	Opinnäytetyön toteuttaminen	27
6.1	Tausta, tavoite ja tutkimuskysymykset	27
6.2	Tutkimusmetodi ja aineiston keruu	28
6.3	Eettinen pohdinta	32
6.4	Aineiston analysointi	34
7	Tulokset	37
7.1	SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen asiakkaat	37
7.2	Perhekuntoutukselle asetetut tavoitteet	39
7.3	Perhekuntoutuksen sisältö	40
7.3.1	Arjen tukeminen	41
7.3.2	Järjestetyt keskustelut	43
7.4	Perhekuntoutuksen vaikutukset	44
7.4.1	Muutos perheenjäsenten toiminnassa ja käytöksessä	44
7.4.2	Kasvuolosuhteiden vakautuminen	46
7.4.3	Lisääntynyt tieto ja sitä seuranneet toimenpiteet	46
7.5	Vaikuttavat tekijät perhekuntoutuksessa	48
7.5.1	Ammattitaitoinen henkilökunta	48

7.5.2	Yksilöllisyys	50
7.5.3	Perhekuntoutuksen olosuhteet	50
7.5.4	Motivaatio	52
8	Johtopäätökset	54
9	Pohdinta	60
	Lähteet	64
	Liitteet	
	Liite 1. Kirje perheille	
	Liite 2. Teemahaastattelun runko	

1 Johdanto

Sosiaalialalla on haasteena se, kuinka tuottaa tietoa vaikuttavista työmenetelmistä. Myös tutkitun tiedon tuominen käytäntöön voi olla pulmallista. (Westman – Haverinen – Ristikartano - Koivisto - Malmivaara 2005: 9-10, Sipilä – Österbacka 2013: 56). Tätä opinnäytetyötä varten kartoitettiin perhekuntoutuksesta tehtyjä tutkimuksia, ja törmättiin juuri edellä mainittuun seikkaan; tutkittua tietoa alalta on hyvin vähän (Pekkarinen – Heino – Pösö 2013: 337). Muista lastensuojelun avohuollon tukitoimina suoritetuista perheinterventioista, esimerkiksi tehostetusta perhetyöstä, on saatu lupaavia tuloksia. Viime aikoina on selvitetty myös sitä, mikä perheinterventioissa vaikuttaa positiivisesti perheiden haastaviin tilanteisiin (Pölkki – Vornanen – Colliander 2016). Asiakasnäkökulmasta tehtyjä tutkimuksia ei ole saatavilla juurikaan.

Miksi perhekuntoutusta sitten tehdään, jos ei pyritä selvittämään, kuinka kuntoutus on vaikuttanut? Kuntoutus kun jo sanankin viittaa siihen, että tavoitellaan muutosta parempaan (Järvikoski - Karjalainen 2008: 1). Jotta voitaisiin taata lapsille ja perheille parhaat tukitoimet, tarvitaan lisää tutkimusta vaikutuksista (Sipilä – Österbacka 2013: 56). Työn laadullisen luonteen vuoksi vaikuttavuuden arviointi voidaan kokea vaikeana (Rousu 2007: 21). Valtiovaltakin on huomannut, ettei syrjäytymisriskien kasautumisen ennaltaehkäisyyn kohdistettujen toimenpiteiden vaikuttavuudesta ole tutkimustietoa, jolloin on hankalaa tehdä johtopäätöksiä resurssien sopivasta kohdentumisesta (Sipilä – Österbacka 2013: 14).

On äärimmäisen tärkeää objektiivisesti tarkastella eri näkökulmista työskentelyn vaikutuksia, sillä lastensuojelulliset toimenpiteet ovat usein voimakkain interventio, joka lapsiperheen elämään voi kohdistua. Kyse on elämän suojelemisesta ja tällöin täytyy pystyä kriittisesti arvioimaan ja takaamaan, että työtä tehdään parhaalla mahdollisella tavalla. Yhteiskunnan näkökulmasta vaikuttavuuden arviointi liittyy myös kustannuskysymyksiin; mitkä ovat ne kevyimmät ja usein edullisimmat toimenpiteet, joilla pystytään pitkäkestoisesti vaikuttamaan lasten elämään ja oikea ajankohta niiden toteuttamiseen? Kuinka resurssit voitaisiin hyödyntää optimaalisesti? (Sipilä – Östrebacka 2013: 13, Kivipelto ym. 2013: 20 Rousu 2007: 21-22.) Ajankohtaisessa keskustelussa vaikuttavuuden arviointi voidaan liittää nykyisen palveluiden kilpailutuksen lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistukseen, jossa on tärkeää tulevien maakuntien näkökulmasta

erottautua lukuisten palveluntuottajien joukosta vaikuttavilla ja kustannustehokkailla palveluilla.

Perhekuntoutusta tehdään lastensuojelussa, psykiatrisessa hoidossa, vammaishuollossa ja päihdehuollossa (Heino 2008: 36-45). Lastensuojelun perhekuntoutusta käsitteenä ei ole määritelty tieteellisesti, vaikka se lastensuojelulaissa mainitaankin osaksi lastensuojelun avohuollon tukitoimia. Palveluiden tuottajat; kunnat, yksityiset ja kolmannen sektorin toimijat ovat saaneet itse määritellä tuottamansa perhekuntoutuksen ja räätälöidä palvelun tilaajan toivomalla tavalla (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 17-18). Usein työskentely sijoittuu aikaan, jolloin huostaanoton mahdollisuus on jo esitetty (Perhekuntoutus SOS-lapsikylässä 2014, Alatalo – Lappi – Petrelius 2017:9).

Perhekuntoutuksessa, kuten muussakin lastensuojelun työssä, on taustalla sosiaalityön teorianmuodostus, jossa on paljon yhteneväisyyttä perheterapian teorian muodostuksen kanssa (Fagerström 2016:14). Tämän havainnon myötä perhekuntoutus asettuu asemaansa ammatillisena työnä lastensuojelun avohuollon kentällä. Riskinä voidaan nähdä kuitenkin se, että usein työn keskiöön nousee idea perheestä, vanhemmat, yhteistyö ammattilaisten ja asiakkaiden välillä tai jopa talouden asettamat ehdot ennen lasta (Hurtig 2003: 22).

Lastensuojelussa työn voidaan sanoa olleen onnistunutta, kun asiakas kokee elämänsä laatunsa kohentuneen ja riskiolosuhteiden vähentyneen. (Rousu 2007: 287.) Kuusikko-työryhmä, joka tuottaa tietoa maamme kuuden suurimman kunnan sosiaali- ja terveyspalveluista, on määritellyt, että perhekuntoutuksen tavoitteena on löytää suojelun tarpeessa olevan lapsen kannalta paras mahdollinen ratkaisu. Perhekuntoutuksen toivottu lopputulos on yhtä lailla lapsen asuminen kotona vanhempien kanssa, kuin hyvässä yhteistyössä valmisteltu huostaanotto. (Kumpulainen - Valkonen 2005, 15.) Kiteytettynä perhekuntoutuksella tavoitellaan positiivista muutosta lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin näkökulmasta (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 10, 34).

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on selvittää kuinka SOS-lapsikylän perhekuntoutuksen asiakasperheet sekä työntekijät ovat kokeneet työskentelyn vaikuttaneen perheiden tilanteisiin ja mitkä tekijät perhekuntoutuksen aikana ovat tätä vaikuttavuutta luoneet. Opinnäytetyötä taustoitetaan katsauksella nykyperheiden tilaan ja lastensuojeluun, perhekuntoutuksen määrittelyllä, sekä sosiaalityön ja etenkin lastensuojelun vaikuttavuudesta tehdyillä tutkimuksilla.

2 Lapsiperheet nyky-yhteiskunnassa

2.1 Lapsiperheiden hyvinvoinnin tukeminen

Vaikka Suomessa ja muuallakin Euroopassa perheen muoto on muuttunut ja laajentunut valtavasti viimeisten vuosikymmenten aikana, yleisin lapsiperhemuoto on edelleen avio-
liitossa olevat vanhemmat yhden tai kahden lapsen kanssa (Mynarska –Riederer –
Jaschinski –Krivanek –Neyer –Oláh 2015: 7). Puhe perheestä, vaikkei se olisikaan sosi-
aalipalveluiden asiakas, on yhteiskunnassa usein ongelmakeskeistä, ja näin on ollut
kaikkina aikoina. Perhe on tulkinta, joka muuttaa muotoaan eri konteksteissa. Perhe-
elämän problematiikkaan haetaan julkisissa puheenvuoroissa vastauksia “tavallisesta
arjesta”, joka nähdään perheen yhtenäisyyttä ja vanhemmuutta korjaavana ja vahvista-
vana toimintaympäristönä. Tämän ajan perhe yhdistää familismin ja individualismin sekä
jaetun vanhemmuuden periaatteen. (Repo 2009: 30-31.)

Osa lapsista elää perheissä hyvää lapsuutta, jopa parempaa kuin menneinä aikoina.
Pienelle, mutta valitettavasti laajenevalle joukolle näyttää kuitenkin kasautuvan lapsuus-
aikana ongelmia, jotka ovat aiempaa hankalemmin hallittavissa. (Salmi – Sauli - Lammi-
Taskula 2012: 22.) Uhkana lapsiperheillä on kasvanut köyhyysriski, samalla kun lapsi-
perheiden koko on kasvussa (Repo 2009: 33). Kansainvälisessä tutkimuksessa lapsi-
perheiden hyvinvoinnin uhkana nähdään yksinhuoltajuus, monilapsisuus, työttömyys ja
työn ja perheen yhdistäminen (Mynarska ym. 2015: 3). Kun lapsen hyvinvointi, kasvu ja
kehitys vaarantuvat perheessä dramaattisesti, hänet otetaan huostaan. Huostaanoton
riskiä tilastojen mukaan nostaa muun muassa toimeentulotuen käyttö, työttömyys, työ-
kyvyttömyys ja sairaudet (Sipilä - Östrebacka 2012: 26).

Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen vuonna 2012 teettämässä lapsiperhekyselyssä van-
hempien huoli perheen taloudellisista vaikeuksista korostui lasten terveyteen ja parisuh-
teeseen liittyvien huolien rinnalla. Kokemukset taloudellisen toimeentulon hankaluudesta
lisäsivät kokemusta myös muista kysytyistä huolista. Voimavaroja perhe-elämään kyse-
lyn perustella näytti tuovan hyvä parisuhde ja terveys. (Halme – Perälä 2014: 220-223.)

Perhedynamiikka vaikuttaa lapsen hyvinvointiin ja toimimaton dynamiikka voi olla yksi
tekijä lapsen psyykkisten ongelmien kehittymiselle. Vakaus ja selkeä kommunikaatio tu-
kevat lapsen psyykkettä. Perhedynamiikan kehittyminen on kuitenkin kehämäistä, joten

aina sen vaikutusten osoittaminen ei ole yksioikoista. Lapsen sosiaalisten taitojen kehittyminen vaikeutuu, jos perhe on kovin eristynyt, joka voi aiheuttaa haasteita vertaissuhteissa sekä yksinäisyyttä. Toisaalta lapsen kehityksen- ja tunne-elämän haasteet aiheuttavat vanhemmille jaksamattomuutta, ja tämä voi eristää perheen sosiaalisista kontakteista. (Väänänen 2013: 98.)

Perhepoliittisilla ratkaisuilla pyritään turvaamaan paitsi turvallinen kasvuympäristö lapsille, myös lapsiperheiden toimeentulo ja muu hyvinvointi. Ainakin toistaiseksi kuntien vastuulla on lapsi- ja perhepalveluiden järjestäminen Aluehallintoviraston valvonnassa ja Sosiaali- ja terveysministeriön ohjauksessa sekä mahdollisesti järjestöjen tuella. Lapsi- ja perhepalveluiksi katsotaan esimerkiksi päivähoito ja terveydenhoito. Lisäksi Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa lapsiperheiden toimeentulon turvaamisesta. Myös muut politiikan alat toki vaikuttavat lapsiperheiden elämään. (Lapsi- ja perhepolitiikka Suomessa 2013: 6). Siispä yhteiskunnan roolia ei voida väheksyä hyvinvoinnin edellytysten luojana (Sipilä – Österbacka 2012: 22).

Sosiaali- ja terveysministeriön selvitysryhmän loppuraportissa Toimiva lastensuojelu (2013) todetaan, että pitkällä tähtäimellä lapsi- ja perhepalveluita, lastensuojelua mukaan lukien, tulee kehittää huomioimaan ja kohtaamaan koko perhe, niin että palveluista muodostuu elämänkulkua myötäilevä jatkumo (Toimiva lastensuojelu 2013: 55). Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat lapsiperheet ovat kokeneet, että palveluiden saaminen on hankalaa ja tuki ei ole riittävää eikä vastaa perheiden yksilöllisiin tarpeisiin (Perälä – Halme – Kanste 2014: 238).

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma on hallituksen kärkihanke, joka pyrkii vastaamaan palveluiden yhtenäistämisestä ja keskittämisestä voimavaralähtöisesti ja perheiden monimuotoisuus huomioiden niin, että lapsen oikeudet ja etu ovat keskiössä perhelähtöisyyttä unohtamatta. Tavoitteena on ylläpitää ja kehittää lapsien ja perheiden hyvinvointia kustannustehokkaasti ja ehkäistä eriarvioistumista (Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma 2016: 2, 7-8).

Nykyperheen ulottuvuudet saattavat tuntua hankalilta saavuttaa, kun talouden ja työelämän vaatimukset ja viitekehykset muuttuvat jatkuvasti (Sipilä – Österbacka 2013: 25, Mynarska ym. 2015: 4). Toisaalla on idea hyvästä työntekijästä ja toisaalla kasvaneet vaatimukset vanhemmuudesta, joita asetetaan esimerkiksi puhumalla hukassa olevasta

vanhemmuudesta. Nämä ulottuvuudet eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois ja suomalaisen perhepolitiikan tavoitteena onkin työn ja perheen yhteensovittamisen tukeminen. (Repo 2009: 78-79, Lapsi- ja perhepolitiikka Suomessa 2013: 6.) Toisaalta ansiotyökansalaisuutta vastustetaankin, esimerkiksi tekemällä erilaisia ratkaisuja lapsen hoidosta, mutta myös päinvastoin työ saattaa vaikeuttaa perhe-elämää. Kuitenkin perhe nähdään yksityisenä valintana ja nautinnon kohteena. Silti on hyvä muistaa, että rakenteet muovaavat arkea ja toisaalta muokkaavat tapaa puhua ja merkityksellistää sitä. Puhe taasen tuottaa sosiaalista todellisuutta. (Repo 2009: 19, 80, 103.)

Modernisaation ja elinkeinoelämän kehityksen myötä hyvinvointi ja elämänlaatu ovat kasvaneet. Samalla ongelmat ovat kuitenkin lisääntyneet ja muuttaneet muotoaan niin, että niiden hallinta on hankalaa. Esimerkiksi naisten kasvanut osallisuus työelämässä tai talouden kasvu eivät ole yksiselitteisesti lisänneet perheiden hyvinvointia (Mynarska ym. 2015: 4.) Normaaliksi määritellyn elämän saavuttaminen vaatii ponnisteluja samalla kun yhteisöllisyys vähenee ja media asettaa paineita jo pienillekin lapsille. Vaikka esimerkiksi sosiaalihuollolla käytettävissä olevat menetelmät ovat tutkitusti parempia aiempaan verrattuna, syntyneitä ongelmia on hankala poistaa. Ennaltaehkäisyyn olisi syytä panostaa. (Sipilä – Österbacka 2013: 25) Lisäksi yhteiskunnassa olisi syytä kiinnittää entistä enemmän huomiota siihen, että hyvinvoiva lapsi tarvitse paitsi taloudellisesti turvatun elämän, myös mahdollisuuden viettää aikaa vanhempiensa kanssa (Mynarska ym. 2015: 5).

2.2 Osallisuuden merkitys lapsiperhepalveluissa

Osallisuus tarkoittaa yksinkertaisimmillaan kokemusta siitä, että on tietoinen omaan elämäänsä liittyvistä asioista ja pystyy vaikuttamaan niihin. Osallisuus tuottaa ihmiselle terveyttä ja hyvinvointia, ja on edellytys eheydelle ja tasa-arvolle yhteiskunnassa. Perhekontekstissa vanhempien osallisuus on suoraan yhteydessä lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen. (Vuorenmaa 2016: 15.)

Maaret Vuorenmaa on tuoreessa väitöskirjassaan tutkinut vanhempien osallisuutta perheessä ja lasten palveluissa, sekä osallisuuteen yhteydessä olevia tekijöitä. Kun vanhemmat kokevat osallisuutta perheessä ja lapsiaan koskevissa palveluissa, se merkitsee sitä, että heillä on tietoa, taitoa ja voimavaroja ottaa oma potentiaali käyttöön ja hallinnoida perhettä. Tutkimus osoittaa, että vanhempien kokemus osallisuudesta on pääasiassa vahvaa ja auttaa selviämään perhe-elämän haasteista. Palveluiden kehittämi-

sessä vanhemmat tosin kokivat osallisuutta vain keskinkertaisesti. Äitien kokemus osallisuudesta oli hieman vahvempi kuin isien. Näitä tuloksia voidaan hyödyntää, kun halutaan pohtia keinoja tukea perheiden hyvinvointia. (Vuorenmaa 2016: 7, 16.)

Osallisuutta heikentää vanhemmuuden huolet ja stressi, hankaluudet saada lähipiiriltä apua sekä lapsuusperheessä esiintyneet vaikeudet. Tämä osoittaa sen, että lastensuojelun asiakkaana olevien kokemus osallisuudesta saattaa olla heikko. Peruspalveluissa kuten neuvolassa tulisi työntekijän luoda turvallinen puhumisen ilmapiiri ja hienovaraisiin signaaleihin olisi syytä tarttua vanhempi lempeästi kohdaten. Kuulluksi tuleminen tunne, mahdollisuus vaikuttaa, osallistuminen päätöksentekoon ja tiedonsaanti taas vahvistavat osallisuutta. Osallisuus ei tapahdu tyhjiössä, vaan yhteydessä toisiin ihmisiin, ja tällöin vastuu osallisuuden luomisesta on yhteinen (Vuorenmaa 2016: 7, 17, 20, 84-85).

Lastensuojelussa osallisuus on esimerkiksi sitä, että tulee omine kokemuksineen kuuluksi. Valitettavan usein lastensuojelun käytännöissä asiakkaiden kokemukset ohitetaan kiireen, vaihtuvien työntekijöiden ja pirstaleisen järjestelmän vuoksi. Tällöin asiakkaille voi syntyä kokemus oman elämän merkityksettömyydestä ja luottamuspula suhteessa työntekijöihin, kun omat toimintamahdollisuudet tuntuvat mitättömiltä. (Alhanen 2014: 66-67.)

Tässä opinnäytetyössä osallisuuden periaatetta toteutetaan kysymällä perhekuntoutuksessa olevilta perheiltä suoraan heidän omia kokemuksiaan palvelusta: sen sisällöstä ja vaikutuksista perheen tilanteeseen.

3 Lastensuojelu Suomessa

Eri kansoilla ja kulttuureilla on omanlaisensa arvopohjat ja orientaatiot lastensuojelun taustalla. On kuitenkin löydettävissä kaksi lähes kaikki kulttuurit läpäisevää yhtäläisyyttä: tuen ideologia sekä perhekeskeisyys. (Hurtig 2003: 19.) Lastensuojelusta käydään vilkasta keskustelua ja julkisuuteen nousevat erityisesti esimerkit niistä tilanteista, joissa lastensuojelun nimissä toimitaan toisaalta liian kevyesti ja myöhään ja toisaalta liian aggressiivisesti, lopullisilta tuntuvia ratkaisuja tehden ja perheiden yksityisyyteen puuttuen. Keskustelu on vilkasta siitäkin huolimatta, etteivät ammattilaiset pysty yksittäisiä tapauksia kommentoimaan vaitiolovelvollisuuden vuoksi, eikä keskustelussa myöskään ole käytettävissä muihin tieteenaloihin verrattuna juurikaan kotimaista tutkimustietoa yksittäisiä kokemuksia tukevoittamaan. (Pekkarinen – Heino – Pösö 2013: 337.)

Kansainvälisestäkin tarkasteltuna lastensuojelun käsitteet ovat todella vaihtelevia ja menetelmät niin monipuolisia, että niiden luokittelu on haastavaa. (Westman ym. 2005: 49.) Toisaalta kansainvälinen tutkimus osoittaa, että lasten ja nuorten ongelmien ehkäiseminen erilaisin keinoin on joka tapauksessa useimmiten kannattavaa niin inhimillisesti kuin taloudellisestikin tarkasteltuna. On myös syytä huomioida, että mitä varhaisemmassa vaiheessa tukeen satsataan, sen pienemmillä kustannuksilla selvitään (Sipilä – Österbacka 2013: 9). Lisäksi haavoittuvassa asemassa olevat perheet tarvitsevat erityisesti heidän yksilölliseen tilanteeseensa räätälöityä pitkän tähtäimen tukea sen sijaan, että pyritäisiin ketjuuntuneilla tukitoimilla vastaamaan yksittäisiin ilmiöihin (Mynarska 2015: 73).

Aiemmin lastensuojelun asiakkuuden katsottiin alkavan lastensuojelutarpeen selvityksestä. Sosiaalihuoltolain muutoksen myötä asiakkuus alkaa, kun todetaan palvelutarpeen selvityksen jälkeen lapsen tarvitsevan lastensuojelun palveluita muiden sosiaalihuollon palveluiden sijaan tai lisäksi. (Lastensuojelu 2016: 11.) Sosiaalisten ongelmien kehittymistä voidaan ajatella jatkumona, jolloin epätoivottu kehitys on mahdollista katkaista useassa kohdassa eri keinoin ja eri kohderyhmissä, ja ehkäistä mahdollisesti ongelmien kärjistymisen. Primaaripreventiot ovat kaikille tarkoitettuja peruspalveluita, joilla tuetaan toimintakykyä ja selviytymistä elämässä. Lastensuojelussa näistä palveluista puhutaan ehkäisevänä lastensuojeluna, jolloin tavoitellaan sitä, ettei lapsi tarvitsisi elämässään lastensuojelun asiakkuutta. Ehkäiseviä palveluita ovat esimerkiksi neuvola, koulu ja päiväkotit. (Sipilä – Österbacka 2013:15)

Sekundaaripreventiolla tarkoitetaan palveluita, jossa riskit jo tunnistetaan ja määritellään ja käsitellään riskitekijöitä ja niiden aiheuttamia oireita. Tertiaaripreventioissa ongelmia on jo muodostunut, jolloin pyrkimyksenä on korjata ne. Toisaalta ehkäisevän ja korjavan työskentelyn raja on veteen piirretty viiva: myös huostaanotto voidaan nähdä ehkäisevänä toimenpiteenä ikävämille seurauksille esimerkiksi lapsen terveyteen liittyen. (Sipilä – Österbacka 2013: 15.)

Marraskuussa 2017 julkaistussa Lastensuojelu 2016-tilastoraportista selviää suomalaisen lastensuojelun ajankohtainen tila lukujen valossa. Lastensuojeluilmoitusten määrä oli hienoisessa nousussa vuonna 2016 noin 5 prosentilla. Sosiaalihuoltolain muutos on vaikuttanut tilaston mukaan siten, että avohuollon asiakkaiden määrä väheni yli viidenneksellä. Vuonna 2016 kaikista 0-20 vuotiaista avohuollon asiakkaina oli 4,6 %. (Lastensuojelu 2016: 8.)

Vuonna 2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain mukaan perheille tulee tarjota tarpeen mukaan sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita, esimerkiksi kotipalvelua tai perheneuvolan palveluita, ilman lastensuojelun asiakkuutta. Sosiaalihuoltolain mukainen perhetyö, jonka tavoitteena on tarjota tukea vanhemmuuteen ja vuorovaikutussuhteisiin, lisääntyi 23 prosentilla saman lakimuutoksen seurauksena. Lastensuojelulain mukainen tehostettu perhetyökin lisääntyi hieman, noin 5 %. Huostassa olleiden ja kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä väheni noin kahdella prosentilla. Perhehoidon osuus huostaanotettujen lasten kohdalla oli noussut hieman ollen kuitenkin vain reilu puolet sijaishuoltopaikoista, kun tavoitteena on ollut kasvattaa perhehoidon osuutta runsaasti. (Lastensuojelu 2016: 9-11.)

Lastensuojelun painopisteeksi on yhteisesti suomalaisessa yhteiskunnassa todettu varhainen tuki ja ennaltaehkäisevä työskentely. Näillä työmuodoilla ei kuitenkaan välttämättä päästä pureutumaan ylisukupolvisen hyvinvoinnin vajeeseen, jonka aiheuttavat sukupolvelta toiselle mahdollisesti ”periytyvät” haitalliset ajatukset, asenteet ja toimintatavat. Ylisukupolvisten siirtymien katkaiseminen vaatisi palveluiden lisäksi eriarvoistavien rakenteiden muuttamista yhteiskunnassa. (Nousiainen – Petrelius – Yliruka 2016: 11-12.)

Kotimainen tutkimus vuodelta 2012 osoittaa, että vanhempien kouluttamattomuus, pitkäaikainen toimeentulotuen saanti, avioero sekä äidin yksinhuoltajuus lapsen syntymän

hetkellä ja psykiatrinen osastohoito lisäävät riskiä kodin ulkopuolelle sijoittamiselle. Samassa rekisteripohjaisessa seurantatutkimuksessa selvisi, että kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset pärjäsivät yhteiskunnassa huomattavasti huonommin aikuistuttuaan, muihin saman ikäisiin verrattuna. Sen perusteella voidaan väittää, että lastensuojelu ei riittävästi onnistu tehtävässään suojella lasta ja erityisesti nuorta kasvua ja kehitystä vaarantavilta tekijöiltä, jotka heijastuvat aikuisuuteen (Kestilä ym. 2012b:46, 599, 616). Toisaalta Tuija Erosen vuonna 2013 julkaistussa seurantatutkimuksessa, sosiaalityöntekijöiden mukaan huostaanotettujen lasten tilanne oli kohentunut huomattavasti huostaanoton seurauksena, verrattuna aiempaan (Eronen 2013: 78).

Lastensuojelun onnistumisen uhkana voidaan nähdä kaksi asiaa: pätevien työntekijöiden ja asiallisten työskentelyolosuhteiden puute. Aikuisen valinnanvapaus on tärkeä ja korostettu arvo suomalaisessa sosiaalipolitiikassa, mutta se ei aina turvaa lasten oikeuksien toteutumista. Sosiaalipalveluihin ja etenkin lastensuojeluun oma-aloitteisesti hakeutumista leimaa viranomaisen pelko eri tavalla, kuin esimerkiksi terveyden huollossa. Oikea-aikaisuuden ja toimenpiteisiin motivoitumisen vuoksi olisi syytä pohtia, mitä voitaisiin tehdä sille, että ihmiset uskaltaisivat pyytää apua ilman pelkoa leimautumisesta ja jyrkeistä interventioista. (Sipilä – Österbacka 2013:33, 35, 67.)

Suomalaisen lastensuojelun kriisistä on puhuttu etenkin Vilja Erikan kuolemantapauksen jälkeen ja pyritty löytämään vastauksia siihen, miksi palvelujärjestelmä ei pysty vastaamaan sellaisenkaan perheiden avunhuutoihin, jotka ovat jo järjestelmässä tuttuja (Fagerström 2016: 11). On peräänkuulutettu toimintakulttuurin muutosta, jonka myötä saataisiin ratkaisuja suuriin asiakasmääriin, työntekijöiden vaihtuvuuteen, yhteistyöhön sekä kustannusten kasvuun (Lahtinen – Männistö – Raivio 2017: 11).

Lastensuojeluun liittyviä kuolemantapauksia ja niistä aiheutunutta keskustelua on ollut myös Iso-Britanniassa. Niin sanottu Hackneyn malli, joka perustuu systeemiseen teoriaan ja perheterapeuttisten elementtien tuomiseen lastensuojeluun, on tuottanut hyviä tuloksia Iso-Britanniassa. Sosiaalityössä ja terapiatyössä on jo lähtökohtaisesti yhtäläisyyksiä, joita Hackneyn malli pyrkii hyödyntämään sen lisäksi, että siinä korostetaan systeemistä teoriaa, jolloin työntekijä hyödyntää omaa persoonaansa vuorovaikutukseen perustuvassa työskentelyssä. Tällöin on tärkeää reflektoida työtiimissä omia ajatuksiaan, joiden ajatellaan heijastuvan asiakassuhteeseen. (Fagerström 2016:11, 39.)

Tarja Heino vuonna 2007 ilmestyneessä tutkimuksessaan ”Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?” kuvaa lastensuojelun asiakasperheiden tarpeiden liittyvän heidän omasta näkökulmastaan arkiseen tukemiseen. Konkreettinen apu ja henkinen ja sosiaalinen tukeminen ovat sitä, mitä perheet kaipaavat ja mihin suuntaan on sittemmin mentykin, kun esimerkiksi aiemmin lastensuojelun avohuollon palveluiksi määritellyt kotipalvelu tai tukiperhetoiminta ovat mahdollisia tukitoimia ennaltaehkäisevässä merkityksessä myös muille kuin lastensuojelun asiakasperheille. (Heino 2007: 69, Lastensuojelu 2016: 9-11.)

4 Perhekuntoutus lastensuojelussa

Tässä opinnäytetyössä käsitteet lastensuojelun perhetyö ja perhekuntoutus kuvaavat samankaltaista viitekehystä ja työtettä, jolloin perhekuntoutus on perhetyön kaltaista, mutta intensiivisempää työskentelyä perheiden kanssa. Tämän vuoksi tässä luvussa perhekuntoutuksen määrittelyn ja taustoittamisen lisäksi valotetaan myös perhetyön taustaa ja asemoitumista lastensuojelun avohuollon palveluihin.

4.1 Perhekuntoutuksen tausta

Lapsen oikeus suojeluun on yksi merkittävimpiä teemoja YK:n lastenoikeuksien sopimuksessa. (Hurtig 2003: 3.) Hankaluutena yleisestikin lastensuojelutyössä voivat olla työntekijän eettiset jännitteet suhteessa tukeen ja kontrolliin, joka määrittää vuorovaikutusta (Hurtig 2003: 10, Lahtinen – Männistö – Raivio 2017: 11). Perhetyölle on ominaista perhekeskeisyys, jonka toki lapsikeskeisyys läpäisee. Voidaan kuitenkin kriittisesti tarkastella sitä, kuinka työtä pääasiassa tehdään vanhempien, useimmiten äitien kanssa ja heidän lähtökohdistaan. (Myllärniemi 2007: 9)

Tällöin herää kysymys siitä, mikä on lapsen asema lastensuojeluprosessissa? Se, että työntekijä näkee vaivaa luodakseen luottamuksellisen suhteen perheen vanhempiin saattaakin jättää lapsen sivulliseksi prosessissa, jonka tarkoituksena on hänen suojelemisensa. Lastensuojelun avohuollossa lapsi saattaa jäädä hyvinkin paljon vaille huomiota, joka häneen kohdistetaan vasta raskaimmissa toimenpiteissä. (Hurtig 2003: 11.) Toisaalta Jorma Sipilä ja Eeva Österbacka toteavat Valtiovarainministeriön tilaamassa perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuutta ja kustannusvaikuttavuutta koskevassa selvityksessä, että palveluiden ja interventioiden järjestämisessä tulee huomioida se, että lapsen hyvinvointi tai pahoinvointi on kuitenkin usein sidoksissa vanhemman hyvinvointiin tai pahoinvointiin (Sipilä – Österbacka 2013: 14).

Suomessa avohuollon asiakasmäärän huima kasvu on pakottanut muuttamaan palvelujärjestelmää ja ennen sosiaalityöntekijöiden varassa ollut avohuolto on korvautunut pitkälti perhetyöllä, jonka laatu ja saatavuus vaihtelevat eri puolilla maata. (Heino 2014: 293.) Annina Myllärniemi on tutkimuksessaan (2007) osoittanut aiemmin epävarman yhteyden lastensuojelun sosiaalityön ja perhetyön välillä todeten, että perhetyö on suunnit-

telmallista ja tavoitteellista puheen ja toiminnan välimaastossa tapahtuvaa lastensuojeluprosessin korjaavan vaiheen työtä. (Myllärniemi 2007: 83.) Tällöin puhutaan nimenomaan tertiaaripreventiosta, jolloin puututaan syntyneisiin ongelmiin, pyrkimyksenä poistaa ongelma, rajoittaa sen aiheuttamia vahinkoja sekä palauttaa toimintakyky (Sipilä – Östrebacka 2013: 15).

Tarja Heinin Stakesille tekemässä selvityksessä avataan perhetyön syntyä lastensuojelun avohuollon tukimuotona ja sen alkusysäykseksi esitetään sodan jälkeisessä Suomessa käynnistyneet Mannerheimin lastensuojeluliiton järjestämät kodinhoitajatyönkurssit. 1970-luvulla Ruotsissa kehitelty terapeuttiivinen ja intensiivinen kotiin tehtävä perhetyö tuli Suomeen Mannerheimin lastensuojeluliiton ja sosiaalihuollon kokeiluna. Myös laitosten purku lastensuojelussa lisäsi koko perheen kanssa tehtävää työtä kodeissa. 1990-luvun alun lamassa kodinhoitajien saatavuus väheni ja lopulta korvaantui lähes kokonaan lastensuojelun tarpeen vaativalla perhetyöllä. (Heino 2008: 20-21.)

Helsingissä ensimmäinen perhetyön virka aukesi Kaakkoiseen sosiaalikeskukseen vuonna 1997, joten perhetyötä on tehty Helsingissä jo 20 vuoden ajan. Ammattinimike ja pätevyysvaatimukset ovat näiden vuosien aikana muuttuneet ja nykyisin työtä tehdään sosiaaliohjaajan nimikkeellä ja sosiaalialaan suuntaavalla ammattikorkeakoulutuksella. (Myllärniemi 2007: 5.) Tehostettu perhetyö, erotuksena sosiaalihuoltolain mukaisesta perhetyöstä, on vakiinnuttanut asemansa lastensuojelun avohuollossa erilaisilla toimintamuodoilla ja korkeakoulutetuilla työntekijöillä (Heino 2008: 21. Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 13).

4.2 Perhekuntoutuksen tavoite ja toteutus

Kuntoutus jo sanana viittaa siihen, että tavoitellaan muutosta parempaan. Alkujaan kuntoutus on liittynyt fyysisen toimintakyvyn saattamiseen alkuperäiselle tasolle sairauden tai vamman jälkeen. Hyvin pian kuntoutus ulotettiin myös elämän sosiaaliselle alueelle ja näkökulma laajeni koskemaan esimerkiksi kasvatuksellista, ammatillista ja sosiaalista kuntoutusta. (Järvikoski - Karjalainen 2008: 1.) Lisäksi kuntouttamiseen liittyy oleellisesti suunnitelmallisuus. (Pärnä 2010, 41.) Lastensuojelussa kuntoutuksen tulee ulottua sekä niihin ilmeisiin ja näkyviin arjen toimintakyvyn haasteisiin, että niiden taustalla oleviin syihin (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 20).

Kuntoutuksen näkökulmasta ihmisellä on voimavaroja, joiden käyttöönottamisessa häntä tuetaan eri menetelmin ja moniammatillisesti. Oleellista on se, että kuntoutuminen nähdään vuorovaikutuksena, jolloin se muokkaa myös yksilön suhdetta ympäristöön ja päin vastoin. (Kuntoutusselonteko 2002: 3.)

Kuntoutuksen paradigma, eli vallalla oleva ajattelutapa, on kehittynyt ns. vajavuus paradigmasta valtaistavaan ja ekologiseen paradigmaan. Tällöin sen sijaan, että ajateltaisiin kuntoutustarpeen olevan ”yksilön vika”, ajatellaan systeemisen toimintamallin mukaisesti tarpeen aiheutuvan ihmisen ja ympäristön suhteen ristiriidasta, jossa vuorovaikutus ja siihen liittyvät haasteet näyttelevät suurta roolia. Asiakkaan rooli on aktiivinen, jolloin hän osallistuu kuntoutuksen koko prosessiin, niin suunnitteluun, päätöksen tekoon, kuin arviointiin. Toimintamallin ekologisuus näyttäytyy siinä, että kuntoutus pyritään toteuttamaan pääasiassa asiakkaan omassa toimintaympäristössä ja sosiaalisissa verkostoissa. (Järvikoski 2014, Lahtinen – Männistö – Raivio 2016:16.)

Perhe on nähty tärkeänä kontekstina ja yhteistyökumppanina lasten ja nuorten kuntoutuksessa, erityisesti psykiatrisessa kuntoutuksessa (Kuntoutusselonteko 2002: 18). Haasteena kuntoutuksen järjestämiselle voidaan nähdä perheiden heterogeenisyys ja yhä yksilöllistyvät tarpeet (Linnakangas ym. 2010: 55). Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä on määritellyt vuonna 1993 perhekuntoutuksen lastensuojelutyöhön liittyväksi toiminnaksi, jonka tavoitteena on parantaa perheen elämänlaatua vuorovaikutuksessa ammattilaisten kanssa (Pärnä 2010: 43). Tärkeää perhekuntoutuksen onnistumisessa on oikea-aikaisuus ja perheen oma motivaatio (Perhekuntoutus 2016).

Lastensuojelulaki asettaa perhekuntoutuksen lastensuojelun avohuollon palveluihin (Lastensuojelulaki 1302/2014). Tällöin perhekuntoutusta toteutetaan huoltajien suostumuksella ja 12 vuotta täyttänyttä lasta kuullen (Araneva 2016: 256). Perhekuntoutuksen ytimessä on lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin takaaminen ja konkreettisenä tavoitteena on vähentää huostaanottoja. Karkeasti arvioiden perhekuntoutuksessa on asiakkaana 1-6 % lastensuojelun avohuollon asiakkaista. (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 9.)

Perhekuntoutusta käytetään tilanteissa, joissa nähdään lapsen kehityksen ja terveydentilan vaarantumisen olevan todennäköistä ilman vahvaa puuttumista tilanteeseen (Araneva 2016: 263). Perhekuntoutusta voidaan hyödyntää myös, kun valmistellaan huostaanoton päättymistä ja perheen jälleen yhdistämistä (Perhekuntoutus 2016). Mirjam

Araneva muistuttaa kirjassaan Lapsen suojele, ettei lain mukaan mikään kuitenkaan estä käyttämästä perhekuntoutusta varhaisemmassakin vaiheessa, kun perheen tilanne ei ole päässyt vielä pahasti kriisiytymään (Araneva 2016:263).

Terveyden- ja hyvinvointilaitoksen laatiman Lastensuojelun käsikirjan mukaan perhekuntoutus eroaa perhetyöstä siinä, että se on laitoksessa tehtävää, kun taas perhetyötä tehdään perheen kodissa (Perhekuntoutus 2016). Toisaalta perhekuntoutuksesta puhutaan esimerkiksi SOS-Lapsikylän ja Helsingin Diakonissalaitoksen palvelukuvauksessa myös, kun perheen kanssa työskennellään heidän kotonaan intensiivisesti ja kokonaisvaltaisesti (Perhekuntoutus 2017, Araneva 2016: 264).

Helsingin sosiaaliviraston perhekuntoutuksen työryhmä on määritellyt perhekuntoutuksen yläkäsitteeksi, jonka alle mahtuu kaikki työmuodot ympärivuorokautisesta kuntoutuksesta kotona tehtävään perhetyöhön. Yhteistä näille eri käsitteillä nimetyille työmuodoille on se, että työ on suunnitelmallista ja kuntouttavaa, mutta työtä voidaan tehdä eri paikoissa ja eri intensiteetillä. (Heino 2008: 31-32) Perhetyötä ja perhekuntoutusta on tehty sekä peruspalveluissa (neuvola), että erityispalveluissa, kuten lastensuojelussa, psykiatrisessa hoidossa tai päihdehuollossa (Heino 2008: 36-45).

Perhekuntoutuksen teoreettinen viitekehys pohjaa ekososiaaliseen ja konstruktiviseen teoriaan ja filosofiseen näkemykseen siten, että perhe ja vanhemmat ovat lapsen tärkeimmät elinympäristöt, mutta toimivat kuitenkin vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa (Pärnä 2010: 46-47). Perheen arkea ja elämäntilannetta voidaan tarkastella myös sosiaalisen kuntoutuksen elementtien mukaisesti, jolloin on tärkeää sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen, syrjäytymisen torjuminen ja osallisuuden edistäminen sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen, syrjäytymisen torjuminen ja osallisuuden edistäminen (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 35).

Perhetyössä ja perhekuntoutuksessa vuorovaikutus on sekä työmenetelmä, että työskentelyn kohde. Haasteena voidaan nähdä perhetyöntekijän mahdollisesti ristiriitaisen roolin luottamukseen perustuvana tuen antajana ja lain puitteissa kontrollin harjoittajana. (Myllärniemi 2007: 84) Kun tuki perustuu lain velvoitukseen ja perhekeskeinen lähestymistapa on terapeuttisesti koko perhettä ymmärtävää, saattaa lapsen yksilölliset tarpeet jäädä vähemmälle huomiolle (Hurtig 2003: 19). Perhekuntoutuksen keskeiset päämäärät ovat lapsikeskeinen suojele ja koko perheen kuntoutus. Lapsikeskeisellä suojelulla vah-

vistetaan kaikkien perheenjäsenten toimijuutta niin, että kunkin lapsen tarpeisiin vastataan yksilöllisesti eikä yleiseen tietoon nojautuen. Kuntoutuksella taas tavoitellaan positiivista muutosta lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin näkökulmasta (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 10, 34).

Lapsuustutkimus on osoittanut lapsen olevan subjekti, joka tulisi kohdata tasa-arvoisesti. Se ei kuitenkaan poissulje sitä, että lapsi on riippuvainen aikuisen huolenpidosta ja siihen hänen tulee voida luottaa. (Hurtig 2003: 35.) Inhimillinen toimintakyky on keskeinen arvo, jota poliittisesti pyritään tukemaan länsimaissa. Toimintakyvyn turvaaminen jo varhaislapsuudessa kantaa pitkälle elämään ja on yhteiskuntaa hyödyttävä asia niin työvoiman kuin terveydenhoidon tarpeen ja sosiaalipalveluiden näkökulmasta. (Sipilä – Österbacka 2013: 14.)

Perhekuntoutuksessa olevien perheiden haasteet ovat usein laajoja ja ristikkäisiä. Tuen tarpeen voi aiheuttaa lapsen tai vanhemman kehitykselliset erityistarpeet tai terveydentila, erilainen lasten kaltoinkohtelu tai laiminlyönti ja muut vanhemmuuteen liittyvät puutteet. Näiden lisäksi taloudelliset ja läheissuhteiden haasteet voivat kuormittaa perhettä. Tällöin onnistuneen perhekuntoutuksen kannalta on usein erittäin tärkeää tiivis ja moniammatillinen osaaminen ja yhteistyö perhekuntoutuksen ja muiden hoitavien tahojen kesken. Lisäksi monimuotoisiin ongelmiin yhdessä käsiksi pääseminen vaatii luottamuksellista ja jatkuvaa suhdetta asiakkaan ja ammattilaisen välillä (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 19-21.)

Perhekuntoutus sisältää lapsen ja perheen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia, ohjausta, konkreettista apua, läheisten, vertaisten ja yhteisön tukea, hoitoa, kuntoutusta sekä lapsen suojelua. (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 26). Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi päivärytmin vakiinnuttamista, arjen taitojen harjoittelua ja perheen jäsenten välisen vuorovaikutuksen tukemista ja kehittämistä. Perhekuntoutuksessa tavoitellaan vakaita kasvuolosuhteita lapselle voimavara- ja tukiverkosta ja vanhempia tukien. (Perhekuntoutus 2016.). Palveluntuottajasta riippuen perhekuntoutus voi olla esimerkiksi perheterapeuttisesti painottunutta, kiintymyssuhdeajattelua korostavaa, päihde- tai vauvaperheisiin erikoistunutta tai yhtenäiseen palveluohjaukseen perustuvaa kuntoutusta.

Perhekuntoutukseen, kuten ylipäätään kaikkeen lastensuojeluun sisältyy myös arvioinnin aspekti: ovatko vanhemmat kykeneviä huolehtimaan lapsen optimaalisesta kasvusta ja kehityksestä ja takaamaan hänen hyvinvointinsa (Aaltio 2015: 9). Arvioinnin ja sen

kautta saadun tiedon puuttuminen perhekuntoutukseen tultaessa saattaa näyttäytyä sosiaalityöntekijän asettamina laajoina ja ylimalkaisina tavoitteina (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 37).

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa asetetun, lastensuojelun ja terveydenhuollon ammattilaisista sekä kokemusasiantuntijoista koostetun työryhmän tavoitteena oli määrittää perhetyön ja perhekuntoutuksen keskeiset periaatteet. Muutosohjelmassa kehittämistavoitteina oli kyseisten palveluiden tarpeenmukaisuus ja vaikuttavuus. Työryhmä päätyi määrittelemään ja suosittelemaan yleisesti käytettäviksi perhetyön ja perhekuntoutuksen sisältöelementeiksi lapsikeskeisen ja lasta suojelevan työskentelyn sekä koko perheen toimijuutta vahvistavan ja kuntouttavan työskentelyn. Asiakkaan näkökulmasta yhtenäinen ja selkeä perhekuntoutuksen määrittely on tärkeää sitoutumisen ja motivaation suhteen. Arvioitiin, että perhekuntoutuksen vaikuttavuudelle olennaista on se, että työskentelyä suunnitellaan ja arvioidaan monitoimijaisesti alusta alkaen. (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 13, 39.)

Uhkana lastensuojelujärjestelmälle pidetään arvioinnin korostumista palveluissa ja lyhyitä interventioita. Tällöin lapset joutuvat elämään epävakaissa olosuhteissa ja jäävät vaille pitkäaikaisen tuen ja hoidon tarjoamaa turvaa ja muutosta (Alhanen 2014: 64-65). Tämä uhka on syytä huomioida myös perhekuntoutusta järjestettäessä, jotta perheet saavat riittävän oikea-aikaisen ja pitkäkestoisen avun ja kuntoutuminen on mahdollista. Toisaalta arviointi osana perhekuntoutusta, varsinkin kun se on tehty perheen toimijuutta vaalien, tuottaa tarpeellista tietoa perheen tilanteesta perheelle itselleen, sekä päättävillä tahoille jatkotoimenpiteitä silmällä pitäen (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 41).

Perhekuntoutus tässä opinnäytetyössä saa raamit SOS-lapsikylän määritelmän mukaisesti, sillä opinnäytetyön aineistossa on haastateltu SOS-Lapsikylän perheterapeuttisten perhekuntoutusyksiköiden asiakkaita ja työntekijöitä. Tällöin perhekuntoutuksella tarkoitetaan intensiivistä, laitososuhteita vastaavassa ympäristössä tapahtuvaa ja ympäri-vuorokautista perhekuntoutusta.

4.3 SOS-lapsikylän perhekuntoutus

SOS-Lapsikylä on kansainvälinen lastensuojeluorganisaatio, joka on toiminut Suomessa jo kuudettakymmenettä vuotta. Alkujaan SOS-Lapsikylän roolina oli huostaanotettujen

lasten sijaishuollosta huolehtiminen. Myöhemmin strategiassa on linjattu, että SOS-Lapsikylässä työskennellään sen puolesta, että lapset voisivat asua omissa kodeissaan. Tämä tarkoittaa panostusta sijaishuollon lisäksi varhaiseen tukeen ja avohuollon palveluihin, joihin perhekuntoutuskin lukeutuu. (Työmme Suomessa 2018.)

SOS-lapsikylässä perhekuntoutus nähdään tehokkaana keinona auttaa perheitä, kun on syntynyt vakava huoli lapsen ja perheen selviytymisestä. Asiakkaina ovat lastensuojelun asiakasperheet, joko avohuollossa olevat perheet tai sijoituksen päättymistä suunniteltaessa myös sijoitettuna olevien lasten perheet. Perheiden vanhemmilla on eri syistä heikentynyt kyky toimia vanhempana, joka lapsissa näyttäytyy normaalin kasvun ja kehityksen vaarantumisena. Tällöin perhekuntoutuksessa pyritään turvaamaan kasvuolosuhteet ja estämään esimerkiksi psyykkistä sairastumista. Lisäksi tavoitellaan ylisukupolvisen pahoinvoinnin ehkäisyä ja perheen yhdessä pysymistä, niin kauan, kun se on lapsen edun mukaista. (Perhekuntoutus SOS-Lapsikylässä 2014, Perhekuntoutus 2017.)

Paitsi, että perhekuntoutuksessa tehdään kuntouttavaa ja muutokseen tähtäävää työtä yhdessä perheiden kanssa, samalla aina myös arvioidaan lapsen ja perheen tilannetta, sekä annetaan ehdotuksia jatkotoimenpiteistä (Perhekuntoutus SOS-lapsikylässä 2014). Työskentelyssä pureudutaan perheen vuorovaikutuksen haasteisiin ja tuetaan vanhemmuutta sekä arjen sujumista. Työskentely räätälöidään perheiden yksilöllisiä tarpeita vastaavaksi ja tärkeänä elementtinä kuntoutuksen onnistumiselle on perheen oma motivaatio. (Perhekuntoutus 2017.)

Perheet voivat saada kuntoutusta joko perheterapeuttisissa perhekuntoutusyksiköissä SOS-lapsikylän tiloissa ympäri Suomen tai omassa kodissaan. Toimipisteestä riippuen kuntoutus voi olla ympärivuorokautista tai kuntoutusta, joka tapahtuu varhaisesta aamusta aina myöhäiseen iltaan saakka. (Perhekuntoutus SOS-lapsikylässä 2014.) Tällä hetkellä SOS-Lapsikylä tarjoaa ympärivuorokautista perheterapeuttista perhekuntoutusta Jyväskylässä, Kuopissa, Vantaalla ja Rovaniemellä. Kaarinassa, Vihannissa, Ylitorniolla ja Punkaharjulla tarjotaan perhekuntoutusta perheille, joilla ei ole ympärivuorokautisen tuen tarvetta (Perhekuntoutus 2017).

Perheille on varattu omat kalustetut ja tilavat asunnot kylien yhteisten toimisto- ja työskentelytilojen läheisyydestä. Tällöin heillä on mahdollisuus hyötyä yhteisöllisyydestä sekä kylissä toteutettavista tapahtumista. Laatua tukee moniammatillinen tiimi, jolla on

myös muun muassa päihde- ja mielenterveysosaamista, ja johon perheterapeuttisissa perhekuntoutusyksiköissä kuuluu vähintään yksi perheterapeutti. (Perhekuntoutus 2017).

SOS-lapsikylän perhekuntoutus perustuu avoimuudelle, läpinäkyvyydelle ja osallisuudelle. Työskentely pohjautuu voimavarakeskeisyyteen ja dialogisuuteen. Työskentelyn keskipisteenä on lapsi, jolloin erityisesti kiinnitetään huomiota siihen, että lapsen kokemukset, näkemykset ja mielipiteet tulevat kuulluiksi ja huomioiduksi. (Perhekuntoutus SOS-lapsikylässä 2014.) Tavoitteena on auttaa vanhempia tunnistamaan ja tukemaan lapsen kehityksellisiä tarpeita. Perheterapeuttinen perhekuntoutus pitää sisällään myös pari-, vanhemmuus- ja perheterapiaa. (Perhekuntoutus 2017.)

5 Vaikuttavuus ja sen tutkiminen sosiaalialan työssä

Vaikuttavuuden arviointi on ajankohtaisessa yhteiskuntapoliittisessa tutkimuksessa suosituksi tullut tutkimuskohde. Sen suosio perustuu haluun selvittää, minkälaiseen toimintaan kannattaa sijoittaa resursseja ja etenkin julkisia varoja. Tällöin puhutaan niin sanotusta kustannusvaikuttavuudesta, ikään kuin palvelun hinta-laatu-suhteesta (Sipilä – Österbacka 2013: 14, 42). Intressi kustannusvaikutusten selvittämiseen on sekä alan sisällä, että suhteessa päättäjiin; numerot ja summat ovat kättä pidempää, kun keskustellaan resurssien kohdentamisesta. Jyrki Kataisen hallitus asetti vuonna 2011 sosiaali- ja terveydenhuollon vaikuttavuuden tutkimuksen osaksi hallitusohjelmaa (Pekkarinen 2011: 48, 50). Vaikuttavuuden arvioinnin tavoitteena on usein toki myös palveluiden kehittäminen toimiviksi ja tarkoituksen mukaisiksi asiakkaiden kannalta (Kivipelto ym. 2013: 20).

Sosiaalipalveluiden ja etenkin lapsiin ja perheisiin kohdistuvien palveluiden yksilöllisestä vaikuttavuudesta ja kustannusvaikuttavuudesta ei ole yksinkertaista saada yksiselkoista ja yleistettävää päätelmää, koska ihmiselämä on vaihtelulle altista ja jatkuvassa liikkeessä olevaa. Toimenpiteet tapahtuvat niin pitkäaikaisesti ja limittäin, että on hyvin vaikeaa arvioida, mistä kulloinkin on kyse. Suuri osa vaikuttavuustutkimuksista on tehty Yhdysvalloissa, eli täysin erilaisessa yhteiskunnassa, jolloin tuloksia ei voi yleistää sopiviksi meillä Suomessa. Tarvitsemme omaa vaikuttavuustutkimusta huolimatta siitä, että sen tekemiseen täytyy nähdä paljon vaivaa. (Sipilä – Österbacka 2013: 42.)

5.1 Vaikuttavuus käsitteenä

Laadukas perheiden hyvinvoinnin edistäminen edellyttää vaikuttavuuden mittaamista ja arviointia. Tätä edellyttää myös sosiaalihuoltolaki. (Paasio 2016.) Petteri Paasio (2014) väittää ammatillisessa lisensiaattityössään, ettei Suomessa ole yhtään sosiaalityön organisaatiota, joka voisi sanoa, että toiminta pohjaa tutkimukseen perustuvaan tietoon (Paasio 2014: 15). Esimerkiksi lastensuojelussa kehittämistyötä on tehty lainsäädännöstä ja hallinnosta käsin, eikä tutkittuun tietoon perustuen (Puustinen-Korhonen – Pösö 2010: 32). Vaikuttavuuden arviointi on nimenomaan mittaamista, jonka avulla voidaan tuottaa tätä tutkittua tietoa.

Vaikuttavuuden arvioinnissa pyritään tuottamaan tietoa siitä, minkälaista muutosta esimerkiksi sosiaalityössä on saatu aikaan. Interventio on vaikuttava, kun ollaan saatu aikaan toivottua muutosta suhteessa lähtötilanteeseen. (Paasio 2016.) Vaikuttavuudeksi ei siis lasketa mikä tahansa muutos, vaan nimenomaan positiivinen vaikutus asiakkaaseen (Aaltio 2015: 5). Esimerkiksi onnistumisen kokemus ja lapsen hyöty ovat vaikuttavuuden elementtejä lastensuojelussa (Pekkarinen 2011: 50). Tässä opinnäytetyössä pyritään löytämään niitä elementtejä, joita perhekuntoutuksessa olevat asiakkaat kokevat muutosta aiheuttavaksi omassa tilanteessaan ja työntekijät erilaisten perheiden kohdalla.

Vaikuttavuutta voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta, jolloin mittarit muuttuvat sen mukaan, mikä katsotaan myönteisenä vaikutuksena. Kustannusvaikuttavuuden lisäksi voidaan tutkia erilaisten menetelmien ja suunnitelmallisuuden vaikuttavuutta, arvioida laatua, ehkäiseviä toimenpiteitä tai negatiivisia vaikutuksia. Vaikuttavuuden arviointi riippuu tietysti pitkälti siitä, keneltä kysytään. Esimerkiksi asiakas näkee erilaisia vaikutuksia työntekijään, tai lapsi aikuiseen verrattuna. (Pekkarinen 2011: 48-49.) Sosiaalityön tavoitteena on yksilön toimintakyvyn lisääminen ja toimintakyvyn muutoksen ja sen myötä palvelun tarpeen arviointi on yksi tapa arvioida interventioiden vaikuttavuutta lastensuojelussa (Aaltio 2015: 5).

5.2 Vaikuttavuustutkimus lastensuojelussa

Lastensuojelun tutkimisen lisäämistä on peräänkuulutettu usealta taholta (vrt. Puustinen-Korhonen – Pösö 2010: 32, Sipilä – Österbacka 2013, Pekkarinen – Heino – Pösö 2013) ja pyritty jäsentämään mitä tämän jatkuvassa yhteiskunnan muutoksessa muovautuva tutkimusala pitää sisällään. Lastensuojelun tutkimuksella on neljä tiedonintressiä, joita tutkimalla voitaisiin päästä ehyeen kuvaan lastensuojelusta tässä ajassa. Ilmiön ymmärtämiseen pyrkivää perustutkimusta, vallan kriittistä tarkastelua, valvontajärjestelmää tukevaa tilanne- ja seurantatietoa ja alan kehittämiseen tähtäävää tutkimusta tarvitaan kiipeästi, jotta voidaan paitsi keskustella pätevin argumentein, myös tehdä hyviä päätöksiä. (Pekkarinen – Heino – Pösö 2013: 338 – 339.) Vaikuttavuustutkimus asettuu paitsi tilanne- ja seurantatiedon intressiin, myös kehittämistä tukevaan tiedonintressiin.

Kun puhutaan sosiaalisten interventioiden vaikuttavuuden tutkimisesta, on hyväksyttävä, että samanlaisen tutkimusasetelman luominen ei ole mahdollista, kuin esimerkiksi luonnontieteissä. Koska yksiviivaista syy-seuraus-suhdetta on vaikea tai jopa mahdoton

osoittaa, täytyy kuitenkin pyrkiä löytämään paras mahdollinen ratkaisu mahdollisimman laajaa aineistoa käyttäen. Tärkein tieto vaikuttavuuden arviointiin on kuitenkin ehdottomasti kokemukseen perustuva tieto, joka saadaan palveluiden käyttäjiltä itseltään. (Sipilä – Österbacka 2013: 55). Lastensuojelu verkottuu muiden yhteiskunnan palveluiden kanssa ja samalla muovautuu jatkuvasti, niin valtakunnallisesti kuin paikallisestikin. Vaikuttavuuden tutkimuksessa on syytä huomioida systeemiset vaikutukset, joita tällaisesta käytäntöjen sovittautumisesta seuraa. Tällöin, ei voida yksiviivaisesti ajatella, että olisi selkeä syy-seuraus-suhde, vaan vaikutukset ovat ennemminkin kehämäisiä ja kytkeytyvät toisiinsa. (Alhanen 2014: 24.)

Keskeisin laatukriteeri lastensuojelutyössä tulisi olla se, kuinka lapsi hyötyy työskentelystä (Hurtig 2003: 195). On muistettava, että hyvää tarkoittava työskentely ei automaattisesti johda hyvinvointiin, siksi sitä täytyy tarkastella useasta näkökulmasta kriittisesti (Sipilä – Österbacka 2013: 62). Ja toisaalta interventioista voi seurata myös ei-aiottuja seurauksia, joita olisi myös tärkeää tutkia ilmiöiden kokonaisvaltaista ymmärtämistä tavoiteltaessa (Alhanen 2014: 24). Joka tapauksessa vaikuttavuus lastensuojelussa ei muodostu byrokratiasta vaan vuorovaikutuksesta (Lahtinen – Männistö – Raivio 2017: 17).

Perhetyön ja perhekuntoutuksen määrittely kaipaa vielä selkeytystä ja jopa uudenlaista jäsenystä. Avohuollosta olisi myös ryhdyttävä keräämään valtakunnallista seurantatietoa arvioinnin tueksi sekä huolehdittava pätevien sosiaalityöntekijöiden riittävydestä ja työmäärän mitoituksesta työntekijää kohti. (Heino 2008: 61-70, Nousiainen – Petrelius – Yliruka 2016: 17, Lahtinen – Männistö – Raivio 2017: 11.) On selvitetävä eri tieteenaloja ja tutkimusmenetelmiä hyödyntäen erityisesti mitä parhaillaan tehdään, mikä on vaikuttavaa ja miltä tulokset näyttävät kriittisesti arvioituna (Sipilä – Österbacka 2013: 59). Kokemusten tutkiminen liittyy vaikuttavuustutkimukseenkin vahvasti, mutta on hyvä muistaa, että lastensuojelun tutkimuksen vahvistaminen tarvitsee myös muunlaista tutkimusta (Pekkarinen – Heino – Pösö 2013: 341).

Lastensuojelun vaikuttavuusmittari-projekti käynnistettiin alkusysäykseksi helpottamaan lastensuojelun vaikuttavuuden tutkimista perheiden hyvinvoinnin näkökulmasta. Mittari luotiin mittamaan lastensuojelun asiakasperheiden toimintakykyä, sillä oletuksella, että lastensuojeluasiakkuus on osoitus perheen voimavarat ylittävästä kuormituksesta, jota lastensuojelun palveluiden avulla voitaisiin vähentää. Tavoitteena oli kerätä määrällistä aineistoa mittariston avulla ja näin ollen mahdollistaa vertailu ja tilastointi. (Aaltio 2015:

4.) Projektissa onnistuttiin luomaan mittaristo, mutta vaikuttavuuden mittaaminen sen avulla epäonnistui liian pienen aineiston vuoksi. Projekti osoitti myös, että vaikuttavuuden mittaaminen vaatii asiakasperheiden tilanteiden syvällisen tuntemisen, ennen palveluiden käynnistymistä, sillä ilman sitä, ei voida olla varmoja, onko muutos todellista vai osoitus palvelun aikana tapahtuneesta seljenneestä näkymästä perheen tilanteeseen. (Aaltio 2015: 57.)

Sirkka Rousu (2007) on tutkinut lastensuojelun tuloksellisuuden arviointia Suomessa. Sosiaalinen vaisto on käsite, jolla Rousu kiteyttää aineistostaan nousseen yleisimmän tavan arvioida lastensuojelutyön onnistumista. Sillä tarkoitetaan organisaatiossa tapahtuvaa kokemustietoon perustuvaa vuoropuhelua, jonka avulla työskentelyä reflektoidaan prosessin aikana ja jälkeen. Työn vaikutusten seuranta on tällöin vuorovaikutukseen perustuvaa ja toisaalta epäsuunnitelmallista ja tavoitteetonta. Kuitenkin tutkituissa organisaatioissa oli havahduttu vaikutusten arvioinnin tärkeyteen ja käynnistetty prosesseja kehittämään tätä osa-aluetta. (Rousu 2007: 10.)

Lastensuojelussa hyvät työn tulokset linkittyvät seuraaviin elementteihin työyhteisöissä: kestävä arvopohja, vahva tietoisuus perustehtävästä sekä kannustava johtaminen (Rousu 2007: 11). Asiakastyössä onnistumista tuki laadukas vuorovaikutus, ihmissuhteiden jatkuvuus ja yhdessä laaditut suunnitelmat ja niiden arviointi (Rousu 2007: 287). Myös Linnakankaan ym. tutkimuksessa Kelan myöntämästä perhekuntoutuksesta todetaan, että kuntoutus on vaarassa epäonnistua, jos yhteistyöhön ja vanhempien osallistumiseen ei panosteta heti alusta alkaen. Kuntoutuksen hyvää tulosta ennustaa seuraavat seikat: oikea-aikaisuus, pitkäaikainen kuntoutus ja jälkituki, perheen tunteminen, yhdessä laaditut tavoitteet, vuorovaikutuksen tukeminen, monenlaiset toimintatavat ja menetelmät, vertaistuki ja perheen luonnolliset verkostot. (Linnakangas ym. 2010: 51-55.)

Kun verrataan ehkäisevien ja korjaavien palveluiden vaikuttavuutta lasten, nuorten ja perheiden palveluissa, on kansainvälisen tutkimuksen mukaan selvää, että ehkäiseviin palveluihin olisi syytä panostaa, kun huomioidaan kustannusvaikuttavuus ja inhimilliset vaikutukset. Varhaiskasvatuksen ja koulun merkitys korostuu etenkin, kun on vaarana ongelmien ylisukupolvistuminen. Nähtävissä on, että perheiden tukeminen kokonaisuudessa ja perheiden eristäytymisen ehkäisy, tuottaa hyviä tuloksia, joita voidaan Suomesakin hyödyntää, kun otetaan huomioon yhteiskuntien olennaisimmat erot. (Sipilä – Ös-

terbacka 2013, 66.) Toisaalta vaikuttavuuteen liittyvän tutkimustiedon vähyydestä johdettua ei ehkä vieläkään uskalleta tehdä niin radikaaleja panostuksia ehkäisevään työhön, kuin olisi suotavaa (Pekkarinen 2011: 50).

Lastensuojelussa työn voidaan sanoa olleen onnistunutta, kun asiakas kokee elämänsä laatunsa kohentuneen ja riskiolosuhteiden vähentyneen. (Rousu 2007: 287.) Vaikuttavuutta ei voida osoittaa, jollei työlle ole määritelty riittävän selkeitä tavoitteita ja lastensuojelussa nämä tavoitteet olisi vielä syytä laatia hyvin pitkällä tähtäimellä (Rousu 2007: 295, Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 13, 39). Oikea-aikaisuus palveluiden tarjoamisessa on tärkeää (Rousu 2007: 295, (Pölkki – Vornanen – Colliander 2016). Työskentelyn hyväkään tulos ei kannata pitkälle, jos sen jälkeen tuki on vähäistä tai puuttuu kokonaan. (Linnakangas ym. 2010: 54)

Tässä opinnäytetyössä vaikuttavuutta pyritään tarkastelemaan asiakkaiden ja työntekijöiden esiin nostamin teemoin ja käsittein. Tavoitteena ei ole suunnata haastateltujen katsetta ennalta määrättyihin vaikuttavuuden elementteihin, vaan keskittyä siihen minikäläisiä vaikutuksia haastateltavat näkevät perhekuntoutuksella olleen perheen tilanteeseen.

5.3 Perheinterventioiden vaikuttavuus

Iso-Britannian opetusministeriön tutkimuksessa seurattiin intensiivisen perheintervention läpi käyneitä perheitä kevääseen 2010 saakka. Työskentelytapa perheiden kanssa oli samankaltainen, kuin suomalaisessa intensiivisessä perhetyössä tai kotona tehtävässä perhekuntoutuksessa. Työntekijän tehtävänä oli luoda luottamuksellinen suhde perheisiin. Hän oli pyrkinyt sitkeästi ja kannustavasti ohjaamaan perhettä kohtaamaan ongelmiaan ja ymmärtämään vanhempien ongelmien yhteyttä lasten ongelmiin. Lisäksi työntekijän tehtäviin kuului palveluohjaus ja erilaisten menetelmien käyttö, joilla ohjattiin perhettä muuttamaan heidän elämänsä suuntaa. (Dixon ym. 2010: 11-12.)

Perheinterventioihin osallistuvat perheet olivat suurelta osin yksinhuoltajaperheitä ($\frac{2}{3}$) ja perheiden lapset olivat pääasiassa 5-16-vuotiaita. Kolmanneksella perheistä oli terveydellisiä huolia ja kolmanneksella lapsista oli oppimisvaikeuksia. (Dixon ym. 2010: 24-25.) Puolella tutkimukseen osallistuneiden perheiden vanhemmista oli työttömyyttä ja 81 % perheistä saivat työttömyyskorvauksia (Dixon ym. 2010: 26). Suurin osa perheistä asui vuokra-asunnossa (Dixon ym. 2010: 27).

Perheinterventioita tehtiin perheisiin, joiden ongelmat jaoteltiin tutkimuksessa neljään pääryhmään: ongelmat perhesuhteissa, rikollisuus ja anti-sosiaalinen käyttäytyminen, terveys sekä koulutus ja työllisyys. Työskentelyn alussa kartoitettiin kunkin perheen sen hetkinen problematiikka. (Dixon ym. 2010: 29.) Perhesuhteisiin liittyviä ongelmia olivat mm. vanhemmuuden haasteet, joista kärsi melkein 70 % perheistä. Reilut 80 % perheistä taas kärsi antisosiaalisista ongelmista, kuten aggressiivisesta tai väkivaltaisesta käytöksestä. Yli puolella perheistä oli päihdeongelmia ja kolmanneksella mielenterveysongelmia. (Dixon ym. 2010: 29-31.)

Keskimääräinen perheintervention kesto oli 13 kuukautta. Alkuun viikoittain työskenneltiin n. 9 tuntia ja loppua koti vajaan 7 tuntia viikossa (Dixon ym. 2010: 33). Lähes kaikissa tapauksissa sama henkilö työskenteli perheen kanssa koko intervention ajan (Dixon ym. 2010: 35). 1952 perhettä oli saattanut intervention loppuun saakka (Dixon ym. 2010: 66).

Vähiten perheet saivat perheinterventiosta apua työttömyyteen ja mielenterveysongelmiin. Muihin ongelmiin interventio tuotti positiivista tulosta. Etenkin rikolliseen ja antisosiaaliseen käytökseen sekä perheväkivallan uhkan interventio poisti n. 60 % perheistä. Jos edes yksi yli 16-vuotias perheenjäsen kävi töissä tai perhe oli yksinhuoltaja perhe, oli ongelmien täydellinen poistuminen todennäköisintä. Mitä pienemmät lapset perheessä oli, sen todennäköisempää oli saada positiivista muutosta rikolliseen ja antisosiaaliseen käytökseen. (Dixon ym. 2010: 39.) Tuloksista voitiin myös päätellä, että vaikuttavinta työskentelyä oli jatkuessaan mahdollisimman pitkän aikavälin. Se kuinka paljon työskentelyyn käytettiin tunteja viikossa ei ollut niin merkittävää (Dixon ym. 2010: 67).

Perheinterventioilla on positiivisia vaikutuksia myös Westmannin ym. tekemän laajan kansainvälisestä tutkimuksesta tehdyn kirjallisuuskatsauksen mukaan. (Westman ym. 2005: 4.) Tutkimuksessa jaoteltiin interventiot puuttumisen asteeltaan kevyemmistä raskaampiin lueteltuina koulutus ja tiedottaminen, ohjaus ja neuvonta, tilannearvio ja tiedonkeruu, hoito, kuntoutus ja terapia, ryhmätyö ja vertaistuki, monimuotoinen palvelu. (Westman ym. 2005: 29). Monimuotoinen palvelu vastasi perhekuntoutusta, jossa on kaikkia elementtejä edellä luetelluista interventioista. Interventioita käytettiin erilaisiin kohderyhmiin, jotka tutkijat jakoivat neljään pääryhmään: lapsen tai nuoren käyttäytymisongelmat, nuoren vaikea riskitilanne, perheen riskitilanne sekä perheen vähävaraisuus (Westman ym. 2005: 27). Perhekuntoutusta voitaisiin hyödyntää myös kaikissa näissä tilanteissa.

Lähinnä monimuotoiset interventiot tuottivat suhteellisen hyviä tuloksia ja perheen riskitilanteessa myös erilaiset kevyehköt interventiot olivat vaikuttavia ennaltaehkäisevästi. Nuoren vaikeassa kriisitilanteessa taas syvälliseen vuorovaikutukseen perustuva hoito nähtiin vaikuttavimpana interventiona. (Westman ym. 2005: 47.)

Suomalainen tuore tutkimus intensiivisestä perhetyöstä, jolla tässä tapauksessa tarkoitetaan perheiden kotona 3-5 kertaa viikossa 2-4 tuntia kerrallaan usein kahden työntekijän työskentelyä, pyrki selvittämään mitkä mekanismit tuottavat myönteisiä muutoksia vaikeuksissa oleville perheille. Tutkimuksesta kirjoitetussa artikkelissa todetaan, että intensiivinen perhetyö tuottaa positiivisia muutoksia huolenvyöhykkeistön, työntekijöiden haastatteluiden ja lastensuojelun asiakkuudessa tapahtuneen muutoksen perusteella suurimmalle osalle perheitä, joilla voi olla hyvin monitahoisiakin tarpeita. Tutkimusta varten haastateltiin perhetyöntekijöitä ja heidän esimiehiään, sekä tutkittiin asiakkaiden asiakaskirjoja, kuten asiakassuunnitelmia ja muuta dokumentointia asiakkuuksista. (Pölkki – Vornanen – Colliander 2016.)

Tutkimuksessa selvisi, että työntekijöiden mukaan perhetyö painottuu neljään viitekehykseen: koko perheen kanssa työskentelyyn, lasten tukemiseen, vanhempien ja vanhemmuuden tukemiseen sekä lastensuojelutyöhön. Koko perheen kanssa työskentelyn perustana pidettiin vuorovaikutuksen tukemista ja kehittämistä. Avoimuus ja rehellisyys ovat työskentelyssä lähtökohtana, joiden lisäksi on tärkeää muistaa puolueettomuus perheen jäsenten välillä. (Pölkki – Vornanen – Colliander 2016.)

Jotta perhetyö vaikuttaisi positiivisesti lapseen, pidettiin tärkeänä luottamuksen rakentamista riittävän pitkään ja sensitiivisesti. Toisaalta tutkimuksen mukaan perustarpeiden täyttymisen turvaaminen perhetyössä voi yksistään saada suuren muutoksen aikaan lapsessa. Vanhempien kanssa työskentelyssä taasen pidettiin tärkeänä tehdä vanhemmille selväksi heidän vastuunsa suhteessa lapseen sekä lapsen, hänen arvonsa ja tarpeidensa näkyväksi tekeminen. (Pölkki – Vornanen – Colliander 2016.)

Lastensuojelullisessa viitekehyyksessä pidettiin tärkeimpänä oikea-aikaisuutta palveluissa. Sijoitusta parhaana ratkaisuna tiettyihin tilanteisiin ei pidä vähätellä. Avointa yhteistyötä sosiaalityöntekijän kanssa pidettiin edellytyksenä muutoksen saavuttamiseksi. Kriittisiä vaikuttavuutta tuottavia tekijöitä intensiivisessä perhetyössä on työntekijöiden

mukaan riittävä aika, luottamuksen rakentaminen ja sitoutuminen, käytännön apu, kommunikaation tukeminen ja lapsen edun varmistaminen. (Pölkki – Vornanen – Colliander 2016.)

6 Opinnäytetyön toteuttaminen

6.1 Tausta, tavoite ja tutkimuskysymykset

Perhekuntoutuksen vaikuttavuutta lastensuojelun avohuollon tukimuotona Suomessa ei ole tutkittu lainkaan. Toisaalta ammatillinen, suunnitelmallinen ja tavoitteellinen perheiden kanssa tehtävä lastensuojelutyö on vielä nuorta ja osittain jäsentymätöntä. Perhekuntoutusta työmuotona, kuten muutakin soveltavaa tutkimusta, jolla yritetään päästä käsiksi lasten, nuorten, perheiden ja yhteiskunnan monihaaraisiin ja kietoutuneisiin haasteisiin, onkin hyvä lähestyä tutkimuksellisesti useista näkökulmista käsin, yhtä aikaa eri tieteenaloja ja tutkimusmenetelmiä integroiden (Sipilä – Österbacka 2013, 59).

On tärkeää huomioida tutkimukset perheestä tässä ajassa, jotta päästään käsiksi siihen mikä on ajankohtaisesti leimallista perhe-elämälle ja voidaan selvittää minkälaisia haasteita nykyaika perheille asettaa. Tällöin perheiden ongelmiin voidaan puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja mahdollisimman kevyin interventioin. Lastensuojelun perhekuntoutuksenkin kannalta on hyvä olla ajassa kiinni, jotta pystytään vastaamaan perheiden yksilöllisiin ja muuttuviin tarpeisiin. Tämä opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen, ilmiön ymmärtämiseen pyrkivä tutkielma, jolloin on mahdollista saavuttaa ymmärrystä monimutkaisistakin tapauksista (Sipilä – Österbacka 2013: 59).

Perhetyöstä tehty tutkimus on määrittelyyn pyrkivää ja työn laatua mittaavaa. Tässäkin eri näkökulmat ovat tärkeitä, sillä perhe on monimuotoinen organismi. Kun perhetyötä ja perhekuntoutusta tehdään lastensuojelun kontekstissa, on lapsen näkökulman huomiointi ehdoton lähtökohta työlle. Toisaalta kaikkien perheenjäsenten kokemus osallisuudesta on tärkeää. Kvalitatiivisella tutkimuksella päästään käsiksi juuri muutoksen edellytyksiin ja sen avulla voidaan tehdä näkyväksi vaikkapa ihmissuhteiden vaikutus (Sipilä – Österbacka 2013: 59).

Sosiaalihuoltolaki määrää, että sosiaalityön vaikuttavuutta on seurattava. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottavaa paitsi seurantaa kokemuksista, myös tietoa siitä, minkälaisia vaikutuksia perhe itse nostaa merkitykselliseksi perhekuntoutuksessa. Tutkimuskysymykset kuuluvat:

- Mikä SOS-lapsikylän perhekuntoutuksessa on vaikuttavaa asiakkaiden ja työntekijöiden mielestä?
- Minkälaisia vaikutuksia perhekuntoutuksella on?

Hypoteettisesti ajateltuna ei voida kovinkaan yleisesti määritellä sitä, mitä on onnistunut perhekuntoutus, sillä perhekuntoutuksen tavoitteet ovat täysin perhekohtaisia. Paras lopputulos voi olla huostaanotto siinä missä lastensuojeluasiakkuuden päättyminenkin. Oleellista onkin lapsen etu kussakin tilanteessa ja se, että lapsen lain mukainen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun täyttyvät.

6.2 Tutkimusmetodi ja aineiston keruu

Keskustelua opinnäytetyöni toteuttamisesta ja menetelmällisistä ratkaisuista käytiin työn tilaajan, SOS-lapsikylän, lastensuojelupäällikön, laatukoordinaattorin, psykologin ja Tapiolan SOS-lapsikylän palveluvastaavan kanssa. Tarkoituksena oli haastatella SOS-lapsikylän perhekuntoutusyksiköissä perhekuntoutuksessa vähintään kaksi kuukautta olleita perheitä. Opinnäytetyön aiheen ajankohtaisuutta ja kiinnostavuutta oli pohdittu SOS-Lapsikylän perhekuntoutusta kehitettäessä.

Opinnäytetyön tutkimusmetodiksi valikoitui tapaustutkimus. Kaikki laadullinen tutkimus ei ole tapaustutkimus, vaan tapaustutkimuksessa nimensäkin mukaan olennaista on määritellä tapaus, jota tutkitaan. Tässä opinnäytetyössä tapaus tai ilmiö on asiakkaiden ja työntekijöiden kokemukset perhekuntoutuksesta tukitoimena, joita tarkastellaan vaikuttavuuden näkökulmasta. Ilmiötä pyritään lähestymään intensiivisen tapaustutkimuksen periaatteiden mukaan, jolloin pyritään kuvaamaan intensiivisesti ilmiön sisäinen maailma eri toimijoiden näkökulmasta. Tavoitteena on luoda perusteltu tulkinta tapauksesta ymmärrettävässä muodossa. (Eriksson – Koistinen 2014: 1, 18-19.)

Tapaustutkimuksella pyritään määrittelemään, analysoimaan ja ratkaisemaan tutkimuskohteeksi valittu tapaus tai tapaukset. Olennaista on kysyä mitä, miten ja miksi ja tutkijana pyrkiä kontrolloimaan mahdollisimman vähän. Tapausta tarkastellaan kontekstissaan, joka määrittää ja muokkaa sitä. Tapaustutkimuksessa ei olekaan tavoitteena yleistää tilastollisesti, mutta voidaan kokeilla, voisiko tulosten avulla ymmärtää muita samankaltaisia tapauksia (Eriksson – Koistinen 2014: 4, 8, 38).

Tämänkaltainen tapaustutkimus puolustaa paikkaansa vaikuttavuustutkimuksessa, jolloin on syytä laajojen tai määrällisten aineistojen lisäksi pyrkiä tarkastelemaan ilmiöitä myös moniulotteisesti ja ainutkertaisina tapauksina. Tapaustutkimus vie kohti ilmiöiden ymmärtämistä ja lähelle ihmisten välisiä suhteita, joihin perhekuntoutuksessakin pyritään vaikuttamaan. Täytyy pyrkiä saamaan tietoa myös ihmisten yksilöllisistä kokemuksista, jotta ymmärrys heidän näkökulmistaan ja kokemuksistaan lisääntyy. Vaikkei case-tyypisiä otoksia pysty sinällään yleistämään, auttavat ne valottamaan onnistumiseen ja epäonnistumiseen johtavia tekijöitä ja rakentamaan kokonaiskuvaa siitä, mikä tulokselliselle ja vaikuttavalle työskentelylle on oleellista (Sipilä – Österbacka 2013: 59.)

Opinnäytetyön tavoitteena oli hankkia laadullista tietoa asiakasperheiltä siitä, kuinka he kokevat perhekuntoutuksen vaikuttaneen heidän perheensä elämään. Laadullisella tutkimuksella pyrittiin valottamaan ilmiötä, jota ei tässä tapauksessa määrällisellä tutkimuksella olisi pystytty tekemään (Pekkarinen – Heino – Pösö 2013: 339). Haastattelukutsua (Liite 1) välitettiin perhekuntoutusyksiköiden johtajille ensin Kuopioon ja Jyväskylään, ja myöhemmin uusimpaan toimipisteeseen palveluvastaavalle ja työntekijöille Vantaalle.

Haastatteluita oli sovittu viiden perheen kanssa heinäkuulle 2017. Neljä perhettä perui haastattelunsa, jolloin viideskin päätettiin perua. Syytä perumisille ei saatu, mutta työntekijä arveli, että perheiden olisi helpompi vastata kyselylomakkeeseen kuin osallistua haastatteluun. Päätettiin, että haastattelusta ei kuitenkaan menetelmänä luovuta. Haastattelu on suosituin tapa kerätä tällaista tietoa kokemuksesta, ja tässä opinnäytetyössä se puolustaa paikkaansa myös siitakin näkökulmasta, että on tavoitteena saada mahdollisimman paljon tietoa siten, että tutkimusmenetelmä ohjaa asiakasperheiden vastuksia mahdollisimman vähän. (Eskola – Suoranta 1998: 86, Tuomi – Sarajärvi 2009: 73, Robson 2002: 271.)

Kehittämistarve opinnäytetyössäni tulee SOS-lapsikylän omista tarpeista kehittää vaikuttavuuden arviointia organisaation eri toiminnoissa. Tutkimuskysymykset nousevat tarpeesta saada laadullista tietoa siitä, minkälaisia kokemuksia perheillä on perhekuntoutukselta. Teoria vaikuttavuuden arvioinnista tukee asiakasta osallistavaa menetelmää tuottaen tietoa, jollainen teemahaastattelu on. Kokemustiedon kerääminen on vaikuttavuuden tutkimuksen ohella yksi lastensuojelututkimuksessa vajaan jäänneistä osa-alueista. Sillä on merkitystä paitsi kehittämisen ja vaikuttavuustutkimuksen kokemuseräisestä näkökulmasta, myös siitä, onko kulloisetkin lastensuojelun toimenpiteet sitä, minkä

asiakkaat itse kokevat hyödylliseksi. On esitetty kritiikkiä siitä, ettei kokemusasiantuntijoita aina uskalleta kuulla, ikään kuin puuttuisi uskallusta heittäytyä uudenlaiseen ajatteluun (Pekkarinen 2011: 51-52).

Tavoitteena oli luoda mahdollisimman ohjaimaton tilanne perheiden itse määrittellä, minkälaiset elementit ovat luoneet vaikuttavuutta perhekuntoutuksen aikana. Toisaalta tavoitteena oli saada riittävästi aineistoa, jolloin oli kuitenkin tarpeellista esittää tarkentavia kysymyksiä perheille. Teemahaastattelu sopii hyvin juuri tällaiseen opinnäytetyöhön, kun on tarkoitus kerätä tietoa subjektiivisista kokemuksista. Haastattelua varten määriteltiin kaikkien haastateltavien perheiden ja työnrekiöiden kanssa läpi käytävät teemat, jolloin keskustelu voi soljua vapaasti ja tarkentavia kysymyksiä voidaan esittää kontekstista riippuen. (Hirsjärvi – Hurme 2011: 48.) Haastattelut päätettiin nauhoittaa, jotta haastattelutilanteessa voidaan kohdistaa kaikki huomio itse kysymysten ja tarkentavien kysymysten kysymiseen (Robson 2002: 290).

Teemahaastattelut suunniteltiin toteutettavaksi alun perin ryhmähaastatteluina, jolloin tavoitteena oli se, että ryhmä, tässä tapauksessa perhe, pääsee yhdessä pohtimaan perhekuntoutuksen vaikutuksia perheen elämäntilanteeseen eli luomaan siitä yhteisen kannan (Hirsjärvi – Hurme 2011: 60). Parhaimmillaan hyvät kysymykset voivat tällaisessa ryhmähaastattelutilanteessa ruokkia perhettä puhumaan asioista, jotka esimerkiksi yksilöhaastatteluissa jäisivät sanomatta itsestäänselvyyksinä. Haastattelun teemat tulevat käsitellyksi ja nähdyksi monesta näkökulmasta, kun vaihdellen esitetään kysymys yhtä aikaa kaikille ja kysytään tarkentavia kysymyksiä eri perheenjäseniltä. (Alasuutari 2011: 155, Hirsjärvi – Hurme 2011: 61.) Eri ikäiset haastateltavat täytyy ottaa huomioon esimerkiksi turvallisen ilmapiirin luomisessa, haastattelun pituudessa ja kysymysten ymmärrettävyydessä (Hirsjärvi – Hurme 2011: 128-133).

Teemahaastattelua varten suunniteltiin neljä teemaa tai pääkysymystä, joista kaikkien perheiden ja työntekijöiden kanssa keskusteltaisiin (Liite 2). Pääkysymykset mietittiin teoriaan pohjautuen niin, että ne ovat mahdollisimman selkeitä ja täsmällisiä, ja toisaalta, että niiden avulla saataisiin vastauksia tutkimuskysymykseen (Robson 2002: 275). Vaikutusten arvioinnissakin peruskysymyksiin kuuluvat kysymykset intervention toteutumisesta ja sen vaikutuksista (Paasio 2003, 5).

1. Mitä haluaisitte kertoa perheestänne ja siitä, että olette SOS-lapsikylän perhekuntoutuksessa? /Minkälaisia perheitä SOS-lapsikylän perhekuntoutukseen tulee?

2. Mitä perhekuntoutuksessa tehdään?
3. Mikä perhekuntoutuksessa on auttanut perhettänne? Mitä olisi voinut tehdä toisin?
4. Mikä on perheenne tilanne nyt suhteessa asiakassuunnitelmassa määriteltyihin tavoitteisiin?

Aineistoa laajennettiin käyttämällä erilaisia haastattelukysymysten tyyppisiä avauskysymysten lisäksi, esimerkiksi haastateltavia voidaan pyytää jatkamaan aiheesta puhumista kannustamalla heitä kertomaan siitä lisää tai tarkemmin ja saada asiasta lisätietoa esimerkiksi epäsuorien tai tulkitsevien kysymysten avulla. (Hirsijärvi – Hurme 2011: 111.) Haastattelutilanteesta haluttiin saada joustava menetelmän sallimalla tavalla. Myöhemmissä haastatteluissa kysyttiin tarkentavia kysymyksiä aiemmissä haastatteluissa nousseista aiheista.

Aineiston keruuta jatkettiin syksyllä 2017, jolloin pohdittiin kuinka ja keneltä aineistoa voisi kerätä. Tapaustutkimuksessa tutkittavaa tapausta voidaan koostaa koko tutkimuksen ajan ja joissain tutkimuksissa lopullinen tapaus muodostuu vasta analyysivaiheessa (Eriksson – Koistinen 2014: 26). Päädyttiin siihen, että yritetään tavoittaa mahdollisimman monta asiakasperhettä haastattelua varten ja lisäksi aineistoa täydennetään tarpeen mukaan työntekijöiden haastatteluilla. Tällöin oltiin yhteydessä uudestaan Kuopion ja Jyväskylän toimipisteiden johtajiin, joiden lisäksi haastattelupyynnöt esitettiin myös elokuussa avatun Vantaan toimipisteen palveluvastaavalle ja työntekijöille.

Haastattelupyynnön saatteessa korostettiin, että haastattelu on avoin kaikille perhekuntoutuksessa kaksi kuukautta olleille perheille, jotka ovat halukkaita osallistumaan. Osa yhteyshenkilöistä vastasi, ettei usko, että perheet ovat halukkaita osallistumaan haastatteluihin, koska osallistuvat myös toiseen tutkimukseen. Tällöin päädyttiin laajentamaan kohdejoukkoa työntekijöihin, joille esitettiin vastaava kutsu kuin perheille, suoraan tai esimiestensä välityksellä.

Yhteensä 6 haastattelua saatiin sovittua marras-joulukuulle. Koko perheen ryhmähaastattelusta luovuttiin käytännön syistä: kahdella haastatteluun lupautuneella perheellä oli

niin pieniä lapsia, ettei heidän mukana olonsa olisi palvellut tarkoitusta, ja yksi haastattelu toteutettiin puhelimitse, jolloin todettiin, että haastattelun onnistumisen kannalta olisi helpompaa haastatella vain vanhempaa.

Loput kolme haastattelua tehtiin SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen työntekijöille. Aluksi oli sovittu, että haastatteluja olisi kaksi: ryhmähaastattelu kahdelle työntekijälle ja puhelin haastattelu kolmannelle. Esteen vuoksi ryhmähaastattelu jouduttiin perumaan ja haastattelut toteutettiin yhtenä tavallisena yksilöhaastatteluna ja kahtena puhelin haastatteluna.

Haastatteluista kolme toteutettiin SOS-Lapsikylän perheterapeuttisen perhekuntoutusyksikön tiloissa, yksi perhekuntoutusasunnossa ja kaksi toimistotiloissa. Haastattelupaidat valikoituivat logistiikan sekä haastateltujen toiveiden mukaan. Kolme haastattelua tehtiin puhelinhaastatteluina välimatkaan ja aikatauluhaasteisiin liittyneistä syistä. Puhelinhaastatteluiden alussa varmistettiin kysymällä, että haastateltavat ovat sellaisessa tilassa, jossa voivat puhua rauhassa ja vapautuneesti.

Haastateltavista viisi allekirjoitti suostumuslomakkeen haastatteluun osallistumisesta (ILite1) ja yksi antoi suostumuksen suullisesti. Asiakasperheet, joita haastateltiin, saivat korvaukseksi kauppaketjun 20€ lahjakortin. Haastateltuja työntekijöitä ei palkittu, koska katsottiin, että haastattelu kuuluu heidän työtehtäväänsä. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja lisäksi haastattelutilanteista tehtiin muistiinpanoja. Haastatteluista kertyi aineistoa yhteensä noin 3,5 tuntia. Aineisto litteroitiin lähes sanasta sanaan, jättäen kuuntelua ilmaisevat täytesanat ja kysymyksiin liittymättömät asiat pois litteroidusta tekstistä. Litteroitua tekstiä kertyi yhteensä 63 sivua arial-fontilla ja fonttikoolla 12 kirjoitettuna, kun riviväli oli 1,5.

6.3 Eettinen pohdinta

Opinnäytetyön tekoon ryhdyttäessä kuuluu pohtia aihetta, kohderyhmää ja menetelmiä myös eettisestä näkökulmasta. Erityisen tärkeää eettinen pohdinta on, kun kyseessä on sensitiivinen aihe ja pieni kohderyhmä. Eettisesti hyväksyttävä ja sen myötä luotettava ja uskottava tutkimus nojaa hyvän tieteellisen käytännön periaatteisiin, jotka ovat tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatima ohjeisto. Rehellisyys, huolellisuus, tarkkuus ja avoimuus ovat määreitä, joita hyvä tieteellinen käytäntö asettaa eettisesti kestäväällä poh-

jalla olevalle tutkimukselle. Lisäksi hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu totuudenmukainen viittaaminen käytettyihin lähteisiin sekä tutkimuksen tilaajan tai rahoittajan ilmoittaminen sekä tutkittaville, että raportoitaessa tuloksia. (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimat eettiset periaatteet. 2014.)

Aineiston keruussa on ensimmäisenä otettava huomioon kohderyhmän itsemääräämisoikeus. Kohderyhmälle tehtiin selväksi haastattelupyynnön ilmaisevassa kirjeessä, että hänen osallistumisensa on vapaaehtoista. Kirjeessä kohderyhmä sai tarkan informaation tekeillä olevasta opinnäytetyöstä. Haastattelun alussa varmistettiin vielä, että haastateltava on suostuvainen osallistumaan haastatteluun, pyytämällä häneltä allekirjoitettu suostumus. Yksi haastateltavista työntekijöistä ilmaisi suostumuksensa vain suullisesti, kun kyseessä oli puhelinhaastattelu. Osallistuminen oli mahdollista keskeyttää missä tahansa kohti tutkimusta. (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimat eettiset periaatteet. 2014.)

Toinen eettinen periaate käsittelee tutkittavien vahingoittamisen välttämistä tutkimusta tehtäessä. Tällä tarkoitetaan paitsi fyysistä vahingoittamista, myös henkistä vahingoittamista, jonka suhteen tutkimuksen tekijän täytyy olla tarkkana. (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimat eettiset periaatteet. 2014.) Opinnäytetyötä tehtäessä kiinnitettiin huomiota siihen, kuinka kunnioittava kohtelu näkyy haastattelutilanteessa. Haastateltaville pyrittiin antamaan kokemus osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta, sekä myötätuntoa tilanteissa, joissa haastateltavat osoittivat tunnereaktioin, kuinka aihe oli heille henkilökohtainen ja tärkeä. On tärkeää kunnioittaa myös sanattomiakin rajoja, joita haastateltava mahdollisesti haluaa asettaa. Opinnäytetyötä kirjoittaessa kiinnitettiin erityistä huomiota haastateltavia arvostavaan kirjoitustapaan.

Yksityisyys ja tietosuoja ovat tutkittavan vastaansanomattomia oikeuksia, jotka jo perustuslaissakin määrätään Tämän opinnäytetyön teon kannalta ei ollut tarpeellista kerätä lainkaan tunnistetietoja (ikä, sukupuoli jne.) haastateltavilta. Nauhoitetuista haastatteluista hankkiuduttiin eroon heti, kun ne eivät olleet enää tutkimuksen teon kannalta tarpeellisia, eli litteroinnin jälkeen. (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimat eettiset periaatteet. 2014.) Tässä opinnäytetyössä yksityisyyden suojan varmistaminen on erityisen tärkeää, kun kyseessä on pieni kohderyhmä. Siksi on päädytty siihen, että opinnäytetyössä ei myöskään ilmene missä SOS-Lapsikylän perheterapeutisessa perhekuntoutusyksikössä haastateltavat olivat asiakkaina tai työntekijöinä.

6.4 Aineiston analysointi

Tavoitteena oli kvalitatiivisen tutkimuksen mukaisesti muodostaa koko aineistosta sääntöjä ilman poikkeuksia (Alasuutari 2011: 41). Teemahaastattelut analysoitiin aluksi teemoittelemalla ja tyypittelemällä, jota varten nauhoitetut haastattelut oli litteroitu. Tyypittelystä saadut tulokset esitellään Tulokset-luvun alaluvuissa SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen asiakkaat, Perhekuntoutukselle asetetut tavoitteet ja Perhekuntoutuksen sisältö, jotka taustoittavat varsinaisia tuloksia vaikuttavuuteen liittyen.

Varsinainen aineiston analyysi tapahtui aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä, jonka jälkeen luotiin 'grounded theory' eli teoria siitä, mikä valitussa teemassa on keskeisintä. (Robson 2002: 493.) Sisällönanalyysillä litteroidusta tekstistä pyrittiin löytämään oleellinen merkitys, pelkistämällä se mahdollisimman systemaattisesti ja objektiivisesti. Tavoitteena oli sanallistaa aineisto informatiivisesti ensin hajottamalla aineisto, sitten käsitteellistämällä se ja lopulta kokoamalla se uudestaan niin, että siitä syntyi teoreettisia käsitteitä. (Tuomi – Sarajärvi 2009, 104-108.) Sisällönanalyysillä saadut tulokset esitellään Tulokset-luvun alaluvuissa Perhekuntoutuksen vaikutukset ja Vaikuttavat tekijät perhekuntoutuksessa.

Käytännössä sisällönanalyysi toteutettiin niin, että litteroitua aineistoa luettiin useita kertoja, jonka jälkeen siitä karsittiin tutkimuskysymyksen kannalta kaikki epäolennainen materiaali. Tämän jälkeen aineiston pelkistämistä jatkettiin poimimalla siitä tutkimuskysymyksen kannalta keskeisiä alkuperäisilmaisuja, joita tässä vaiheessa yhdisteltiin keskenään niiden ollessa samankaltaisia, sekä pelkistettiin analyysin sujuvoittamiseksi.

Taulukko 1. Esimerkki pelkistämisestä.

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus
Mä pystyn juttelee sosiaalityön kanssa rauhassa...	Vanhemman muuttunut vuorovaikutus
Ne on semmosia mitä siinä pitkin työssä näkee arjessa, et näkee että on muuttanu toimintatapaa...	Vanhemman muuttunut toimintatapa yleisesti
Omasta mielestä olen [muuttunut], silleen että leikitään, oon yrittäny olla joka päivä niitten elämässä mukana.	Vanhemman muuttunut kanssakäyminen lasten kanssa

Seuraavassa vaiheessa pelkistettyjä ilmauksia ryhdyttiin ryhmittelemään. Ryhmittelyllä pyrittiin löytämään ja yhdistelemään samankaltaisia pelkistettyjä ilmaisuja alaluokiksi. Tavoitteena oli edetä kohti alkuperäisilmausien käsitteellistämistä nimeämällä alaluokat mahdollisimman informatiivisesti (Tuomi – Sarajärvi 2009, 111).

Taulukko 2. Esimerkki aineiston ryhmittelystä alaluokkiin.

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Vanhemman muuttunut vuorovaikutus Vanhemman muuttunut toimintatapa yleisesti Vanhemman muuttunut kanssakäyminen lasten kanssa	Muutos vanhemmassa

Sisällönanalyysissä käsitteellistämistä eli abstrahointia jatketaan yhdistelemällä luokkia niin pitkään, kuin se on aineiston perusteella mahdollista (Tuomi – Sarajärvi 2009, 111). Tässä opinnäytetyössä alaluokat yhdisteltiin ja niistä muodostui seuraavan esimerkin mukaisesti yläluokkia.

Taulukko 3. Esimerkki käsitteellistämisestä

Alaluokka	Yläluokka
Muutos vanhemmassa Muutos lapsessa Muutos vuorovaikutuksessa	Muutos perheenjäsenen toiminnassa ja käytössä

Käsitteellistämisen loppuvaiheessa yläluokat sijoituivat kahteen pääluokkaan, ”Perhekuntoutuksen vaikutukset” ja ”Vaikuttavat tekijät perhekuntoutuksessa”.

Taulukko 4. Käsitteellistämisestä syntyneet pääluokat

Yläluokka	Pääluokka
Muutos perheenjäsenten toiminnassa ja käytöksessä Vakautuneet kasvuolosuhteet Lisääntynyt tieto ja sitä seuraavat toimenpiteet	Perhekuntoutuksen vaikutukset
Ammattitaitoinen henkilökunta Olosuhteet Yksilöllisyys Motivaatio	Vaikuttavat tekijät perhekuntoutuksessa

Analyysissä asiakkaiden ja työntekijöiden tuottamat vastaukset osoittautuivat toisiaan täydentäviksi, jolloin niitä oli luonnollista käsitellä yhtenäisenä aineistona laadullisessa tutkimuksessa. Näkökulmaerot huomioitiin analyysissä ja ne ilmenevät tulosten yhteydessä, mutta niiden vertaileminen ei ollut tässä opinnäytetyössä tavoitteena. Tuloksissa asiakkaiden vastaukset on merkitty tunnisteilla A ja työntekijöiden haastattelut tunnisteilla B, erottamaan kummasta näkökulmasta on kysymys. Lainauksista on poistettu tunniste-tietojen hälventämiseksi esimerkiksi viittaukset lasten sukupuoleen. Lisäksi alkuperäisilmaukset ja niistä tehdyt lainaukset on muokattu yleiskielelle, jottei murteesta voisi tehdä päätelmiä puhujasta.

7 Tulokset

Opinnäytetyötä varten haastateltiin kolmea perhekuntoutuksessa olevan perheen vanhempaa ja kolmea työntekijää. Perheet olivat olleet perhekuntoutuksessa hieman yli kaksi kuukautta. Työntekijät olivat työskennelleet SOS-Lapsikylän perheterapeuttisessa perhekuntoutuksessa noin puoli vuotta. Osalla työntekijöistä oli kokemusta myös muissa perhekuntoutuslaitoksissa työskentelystä. Aineistosta päädyttiin rajaamaan pois kokemukset, joita työntekijöillä oli muista perhekuntoutusyksiköistä, kuin tämän hetkisestä SOS-Lapsikylän perheterapeuttisesta perhekuntoutuksesta.

7.1 SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen asiakkaat

Kaikkia SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksessa olevia perheitä yhdistää lastensuojelun asiakkuus. Asiakkuus on usein ollut pitkä ja perheillä on ollut erilaisia lastensuojelun tukitoimia eri pituisia aikoja ennen tuloa perhekuntoutukseen. Perhekuntoutus on joillekin perheille viimeinen avohuollon tukitoimi, jota tarjotaan. Tällöin toisena vaihtoehtona saatetaan jo pohtia, täytyvätkö tapauksessa huostaanoton kriteerit.

Perheenjäsenistä perhekuntoutukseen voivat osallistua molemmat tai vain toinen vanhemmista. Tällöin mahdollisuuksien mukaan myös se vanhempi, joka ei muuta asumaan perhekuntoutuksen tiloihin, otetaan tavoitteeseen sopivalla tavalla työskentelyyn mukaan. Hän voi esimerkiksi osallistua keskusteluihin ja neuvotteluihin. Perhekuntoutusperheet ovat tämän aineiston perusteella usein yhden vanhemman perheitä.

Myös perheiden lapsista työskentelyssä voivat olla mukana kaikki tai vain osa. Osa perhekuntoutuksessa olevien perheiden lapsista on työskentelyä ennen tai sen aikana huostaanotettuja, eivätkä asu muun perheen kanssa. Toisaalta SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksessa on ollut myös asiakkaita, joiden kohdalla perhekuntoutusta on käytetty perheen jälleenyhdistämiseen lapsen sijoituksen jälkeen. Lasten ikä ja määrä perheestä vaihtelee niin, ettei siitä voida tehdä yleistettävää johtopäätöstä.

Perheet tulevat perhekuntoutukseen monenlaisista syistä. Aineiston perusteella suuri osa perheistä kokee, että perhekuntoutukseen tulemisen syy on ollut esimerkiksi väärinkäsityksestä johtuvaa ja siinä määrin vastentahtoista, ettei perhekuntoutukselle ole to-

dellista perustetta. Heidän näkökulmastaan jokin yksittäinen, mitättömältä tuntuva tapahtuma tai kokonaan väärin perustein tehdyt lastensuojeluilmoitukset ja niistä vedetyt johtopäätökset ovat syynä perhekuntoutukseen lähettämislle. Tällöin perhekuntoutuksen lähtökohtana saattaa olla, ettei perheillä ole muita vaihtoehtoja, kuin osallistua perhekuntoutukseen tai lasten huostaanotto.

Osa perhekuntoutukseen tulevista perheistä taas kokee työskentelyn alkavan heidän omasta halustaan ja heidän mielestään hyvästä, ymmärrettävästä syystä. Tällöin perhekuntoutus alkaa hyvässä yhteisymmärryksessä. Motivaation vaikutuksesta perhekuntoutuksen vaikuttavuuteen kerrotaan lisää alaluvussa 7.5 Vaikuttavat tekijät.

Perhekuntoutukseen tulee esimerkiksi perheitä, joiden kohdalla on huoli lasten kasvatukseen tai parisuhteeseen liittyvistä asioista ja siitä, kuinka nämä haasteet vaikuttavat lasten kasvuun ja kehitykseen. Osalla vanhemmista on taustalla päihdeongelmaa tai haasteita mielenterveyden kanssa, jotka ovat vaikuttaneet arjen toimintakykyyn ja vanhemmuuteen. Akuutteja päihde- tai mielenterveysongelmia ei kuitenkaan lähtökohtaisesti ole SOS-Lapsikylän perhekuntoutusperheillä.

Vuorovaikutukseen liittyvät haasteet perheissä, eri perheen jäsenten välillä, nousevat aineistosta yhdeksi syyksi perhekuntoutukseen tulemiselle. Joissain tapauksissa lapsen sairaus luo tarpeen perhekuntoutukselle. Perheen arki ja sen sujuminen aiheuttavat suuressa osassa tapauksista huolta. Välillä ollaan epätietoisia siitä, mitä kotona tapahtuu ja kuinka perhe selviytyy joka päiväisestä elämästä, jolloin perhekuntoutukseen lähetetään osaltaan myös siksi, että kaivataan lisää tietoa arjen sujumisesta.

Puhtaasti arviointia SOS-Lapsikylän perheterapeuttisessa perhekuntoutuksessa ei tehdä, vaikka sitä välillä pyydetäänkin sosiaalityöntekijöiden taholta. Työskentely on aina positiiviseen muutokseen pyrkivää, joten perheen tilanteen täytyy mahdollistaa kuntouttava työskentely. Työskentelyssä toki saadaan paljon tietoa perheen tilanteesta ja näistä havainnoista keskustellaan perheen kanssa ja välitetään ne perheen oman sosiaalityöntekijän tietoon.

Perhekuntoutuksen kesto vaihtelee paljon. Aluksi sovitaan perheiden ja sosiaalityöntekijöiden kanssa kolmen kuukauden työskentelystä ja kestoä tarkastellaan säännöllisin väliajoin neuvotteluissa, joissa ovat mukana perheen lisäksi SOS-Lapsikylän työntekijät,

kunnan sosiaalityöntekijä ja muut mahdolliset viranomaistahot. Neuvotteluissa keskustellaan perhekuntoutuksen vaikutuksista perheeseen suhteessa tavoitteisiin, jonka perusteella yhdessä arvioidaan jatkoa. Sosiaalityöntekijä viimekädessä tekee päätöksen jatkon suhteen. Kuntoutus voi päättyä eri syistä jo ennen kuin kolme kuukautta tulee täyteen, tai jatkua puoli vuotta tai pidempäänkin.

7.2 Perhekuntoutukselle asetetut tavoitteet

Koska perhekuntoutuksella tavoitellaan muutosta perheen tilanteeseen, asetetaan sille jo heti alussa tavoitteet, joiden pohjalta työskentelyä voidaan suunnitella ja arvioida. Tavoitteita tarkastellaan yhdessä perhekuntoutuksen keston kanssa säännöllisesti eri kokoonpanoilla. Haastatellut kuvasivat, että tavoitteet muodostuvat prosessinomaisesti. Suuret linjat maalaa usein perheen oma sosiaalityöntekijä palvelun tilaavasti kunnasta. Usein nämä tavoitteet ovat melko laajoja ja yleisellä tasolla liikkuvia.

Perhekuntoutuksen käynnistyttyä tavoitteita katotaan yksilöllisemmin yhdessä asiakasperheiden kanssa. Usein on tarpeen, että perhekuntoutuksen työntekijät selventävät yleisiä tavoitteita asiakkaille ja selvittävät, mitä ne heidän kohdallaan tarkoittavat. Tavoitteet pilkotaan pienemmiksi ja helpommin lähestyttäviksi perhekuntoutuksen työntekijöiden ja asiakasperheiden tutustumisen myötä. Tavoitteita voi alkuun olla paljonkin ja työskentelyn edettyä ne saattavat tarkentua ja muuttua. Keskustelua ja yhteistä pohdintaa kaipaavat usein myös näkemyserot siitä, mitä erilaisten pyrkimysten taustalta löytyy.

..ja yks on ehkä semmonen et odotetaan et me muutetaan lapsi ja lapsen toimintatavat, ja sit kun lähetäänkin pohtimaan sitä vanhemmuutta ja mitkä ne on ne vanhemman toimintatavat tai miten toimia tai ajatella. (B)

Yhtenä suurena, yksilöimistä ja pilkkomista vaativana tavoitteena on usein vakauttaa perheen tilannetta. Arki perhekuntoutukseen tulvilla perheillä saattaa olla hyvinkin kaoottinen tai vaatia vain pieniä muutoksia, jotta se olisi koko perheen, mutta etenkin lapsen kannalta tarkoituksenmukaista. Vakauttamisella pyritään rauhoittamaan perheen arki ja varmistamaan, että se on sujuvaa. Joillekin perheille se tarkoittaa tavoitetta säännöllisestä päivärytmistä, toisilla taas on haasteita raha-asioissa, kodin siisteydessä tai vaikkapa vapaa-ajan viettämisessä. Arkeen tavoitellaan rytmiä ja toistuvuutta, jotta se olisi ennakoitavaa ja lapsen kasvua ja kehitystä tukevaa.

Toinen, keskeinen aineistosta nouseva tavoite on vanhemmuuden vahvistaminen perheessä. Tavoite voi liittyä vanhemmuuden eri osa-alueisiin, esimerkiksi turvallisuuden takaamiseen tai rajojen asettamiseen. Tähän tavoitteeseen liittyy olennaisesti myös perheen jäsenten välisen vuorovaikutuksen tukeminen ja vahvistaminen.

No se, että lapset rupeis uskomaan. (A)

On tärkeää huomioida, että paitsi tavoitteita kohti työskentely, myös tavoitteiden sisäistämisen kanssa työskentely vaatii aikaa. Perheet ovat saattaneet painia hankaluuksiansa kanssa vuosia, jolloin ei ole realistista olettaa, että esimerkiksi hyvin syvällekin juurtuneet toimintamallit muuttuisivat muutamassa kuukaudessa. Tutustuminen on tärkeää, jotta luottamus ja yhteinen näkemys tilanteesta voivat syntyä. Perheet saattavat ajatella perhekuntoutuksesta ja sen tarpeellisuudesta hyvin eri tavalla lähettävän tahon kanssa, jolloin on tärkeää päästä jonkinlaiseen yhteiseen näkemykseen perheen tilanteesta. Jos perhe ei ole samaa mieltä tavoitteiden kanssa, voi niihin sitoutuminen olla mahdotonta.

7.3 Perhekuntoutuksen sisältö

SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksessa perheet asuvat omissa perhekuntoutusasunnoissa kerrostaloissa. Perheiden kanssa työskennellään pääasiassa perhekuntoutusasunnoissa ja muissa arjenympäristöissä, kuten leikkipuistoissa, kaupassa jne. Osa työskentelystä, kuten jotkut keskustelut ja yhteiset toiminnot, esimerkiksi sunnuntaikahvit, tapahtuvat myös perhekuntoutusyksiköiden toimistotiloissa. Perheiden viikko-ohjelma suunnitellaan yhdessä perheiden kanssa ja siihen kirjataan näkyviin viikon tapahtumat aikatauluineen ja muine tarpeellisine tietoineen. Tällöin perheille jäsenyytä näkyväksi arjen askareet ja työskentelyyn liittyvät asiat. Työskentelyn suurten linjojen suunnittelussa voi perheiden lisäksi olla mukana muita viranomaisverkoston jäseniä, kuten sosiaalityöntekijä.

Perheiden kanssa työskennellään eri pituisia aikoja päivä- ja viikkotasolla, riippuen siitä, onko perhe vasta tullut vai jo pidempään perhekuntoutuksessa ollut. Luonnollisesti työskentelymäärin vaikuttaa myös se, ovatko he viikonloppuisin paikalla vai onko ohjelmassa esimerkiksi kotilomia. Alkuun työskentely on aina tiiviimpää ja intensiivisempää. Intensiiviteettiä tarkastellaan tasaisin väliajoin ja lisätään tai kevennetään tarpeen mukaan. Työn-

tekijät työskentelevät kolmessa vuorossa. Perheitä nähdään joka päivä, kun he ovat paikalla. Heidän kanssaan työskennellään keskimäärin 3-5 tuntia päivässä, joka voi olla yhtäjaksoinen aika tai muodostua useammasta tapaamisesta. Perheille nimetään kaksi oma-ohjaaja, mutta heidän kanssa työskentelee myös muita ohjaajia työvuoroista riippuen.

Yövuorolainen vierailee aina vuoronsa alkupuolella jokaisen perheen luona. Perheillä on mahdollisuus apuun ja tukeen vuorokauden ympäri, seitsemänä päivänä viikossa. Haastattelussa ei tullut ilmi, että yötyöntekijän puoleen olisi ollut tarvetta kääntyä yöaikaan, harvaa poikkeusta lukuun ottamatta. Osa perheistä koki haluavansa rauhoittaa ilta-ajan, jolloin yötyöntekijän läsnäolo koettiin häiritseväksi. Osa taas koki kaipaavansa juuri myöhäiseen ilta-aikaan juttuseuraa, jota yötyöntekijä tarjosi.

... se on arjessa elämistä...mutta sitten siinä on se toinen puoli vähän et on niinkun tämmöiset järjestetyt keskustelut. Et siinä on kaksi sellasta isoa linjaa... (B)

Näin kuvattiin eräässä haastatelluista sitä, mitä perhekuntoutuksessa tehdään ja tultiin kiteyttäneeksi kaksi työskentelyn pääteemaa, jotka nousivat esiin muissakin haastatelluissa. Perheiden kanssa työskentely jakautuu arjen tukemiseen ja järjestettyihin keskusteluihin.

7.3.1 Arjen tukeminen

Aika kodinomainen tää on et pyritään pysymään siinä kodin omassa arjessa mukana ja aikatauluissa...(A)

Arjen tukemiseen liittyvässä työskentelyssä korostui työntekijöiden ja perheiden yhdessä tekeminen tai ajan viettäminen jokaisen perheen yksilöllisistä tavoitteista käsin suunnitelmallisesti. Tavoitteena on tukea perheen omaa toimijuutta, eikä tehdä heidän puolestaan asioita. Yhdessä muun muassa käydään kaupassa, tehdään ruokaa, ulkoillaan, siivotaan, leikitään, tuetaan koulunkäyntiä ja hoidetaan arjen juoksevia asioita, kuten terveydenhuollon ja muiden viranomaisten kanssa asiointia. Arjen tukemisen osana on viikko-ohjelma, joka antaa struktuuria ja auttaa päivärytmin löytymisessä.

Arjen askareiden ohessa käydään myös keskusteluja ja ohjataan kysymyksiin ja huomioita sanoittamalla esimerkiksi vuorovaikutusta erilaisissa tilanteissa.

Kyllä mä aattelen, että siellä arjessa [on läsnä] sen vuorovaikutuksen tai sen kommunikaation auki puhuminen tai tilanteiden sanottaminen lapsille ja aikuisille... vuorovaikutuksen moninaistaminen tai lisääminen. Esimerkiks pieni lapsiperheessä tai vauvaperheessä tuetaan vanhempia siihe, et sanotetaan, että mitä tässä nyt tapahtuu tai miltä susta tuntuu tai mite lohdutetaan tai miten otetaan lapsia mukaan johonki...(B)

Vuorovaikutukseen ja kasvatukseen liittyviin asioihin syvennyttään toki myös järjestetyissä keskusteluissa, mutta arjen tilanteissa on eri tavalla mahdollista konkreettisesti mallintaa tilanteita.

Lasten kasvuun liittyvissä murroskohdissa autetaan perheitä hyvin konkreettisestikin. Tällöin yhdessä mietitään, kuinka esimerkiksi kuivaksi opettelu voisi tapahtua ja tuetaan perhettä siinä. Samoin muissa kasvatuksellisissa asioissa mietitään yhdessä rajojen vetämistä ja ollaan vanhemman tukena, esimerkiksi peliajoista kiinni pitämisessä.

Arjen tukemiseen liittyy myös mahdollisuus lastenhoitoapuun, tarpeen mukaan tai säännöllisestikin. Tällöin mahdollistetaan esimerkiksi sellaisten asioiden hoitaminen, joihin lasta ei voi ottaa mukaan eikä lastenhoito omien tukiverkoston puitteissa järjesty. Lastenhoitoa voi olla myös säännöllisesti tukemaan vanhemman jaksamista ja voimavaroja. Tällöin vanhempi saa vapaa-aikaa lapsiperhe-elämästä, jonka voi käyttää oman miensä mukaan parhaaksi katsomallaan tavalla. Tällainen käytäntö oli yhdessä SOS-Lapsikylän perhekuntoutusyksikössä.

Yhteisöllisyys on yksi arjen tukemisen muoto ja sen nähdään mahdollistavan vertaistuki. Yhteisissä toiminnoissa oma tilanne saattaa hahmottua ja asettua mittasuhteisiin, kun huomataan yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia muiden perhekuntoutuksessa olevien perheiden kanssa. Lisäksi perheiden saattaminen yhteen mahdollistaa vuorovaikutuksen ja sosiaalisen kanssakäymisen.

Yhteisöllisyyttä tuetaan sekä perhekuntoutusyksiköiden sisällä, että suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Perhekuntoutusyksiköiden sisällä yhteisöllisyyteen tuetaan järjestämällä erilaista, vapaaehtoista ja arkista yhteistoimintaa, kuten muskaria, retkiä, kahvitte-luita ja askarteluhetkiä. Yhteisöllisyyttä on tavoitteena kehittää, vaikkei se mikään itseisarvo työskentelyssä olekaan. Tarkoituksena on, että lapsille ja vanhemmille voisi olla omat vertaistukiryhmänsä. Pääasiassa näihin toimintoihin suhtaudutaan positiivisesti eri syistä.

Kyl mä ainakiin oon tykäny osallistuu siihe, et se varsinkin kun tuli ja tuntu et oli vähän niinku se ensimmäinen viikko semmonen yksinäinenkin kun ei tuntenu kehtää, ei tiedä paikkaa, ei tunne paikkaa, ei uskaltanu liikkua mihinkään ilman ohjaajaa ja näin, niin sitte kun rupes tutustumaan näihin muihin vanhempiin niin rupes tulemaan sitte paljon kotoisampi olo. (A)

On myös perheitä, jotka eivät koe yhteisöllisyyttä tarpeellisena tai miellyttävänä asiana.

Mä en haluu osallistua mihinkää yhteiseen...Mä haluan pitää mun omat kaverit ja mun omat ystävät pitää erillää, et mä en haluu tutustua näihi. Et se on eri jos mä tapaan vaikka jossaki ulkopuolella mut en tätä kautta. (A)

Ympäröivään yhteiskuntaan integroitumista tuetaan esittelemällä perheille alueiden perhepalveluita, kuten avoimen päiväkodin toimintaa, kartoittamalla läheisverkostoa ja vahvistamalla yhteyden pitoa heidän kanssaan, tai opastamalla liikkumisessa lähialueilla.

Arjen tukeminen ja toiminnallinen työskentely tarjoavat mahdollisuuden tutustua perheisiin, heidän tapoihinsa, vuorovaikutustyyliihinsä ja arjen sujumiseen. Tällöin ymmärrys heidän tilanteestaan lisääntyy ja päästään käsiksi perheen dynamiikkaan sekä heidän vahvuuksiinsa ja ongelmakohtiinsa.

7.3.2 Järjestetyt keskustelut

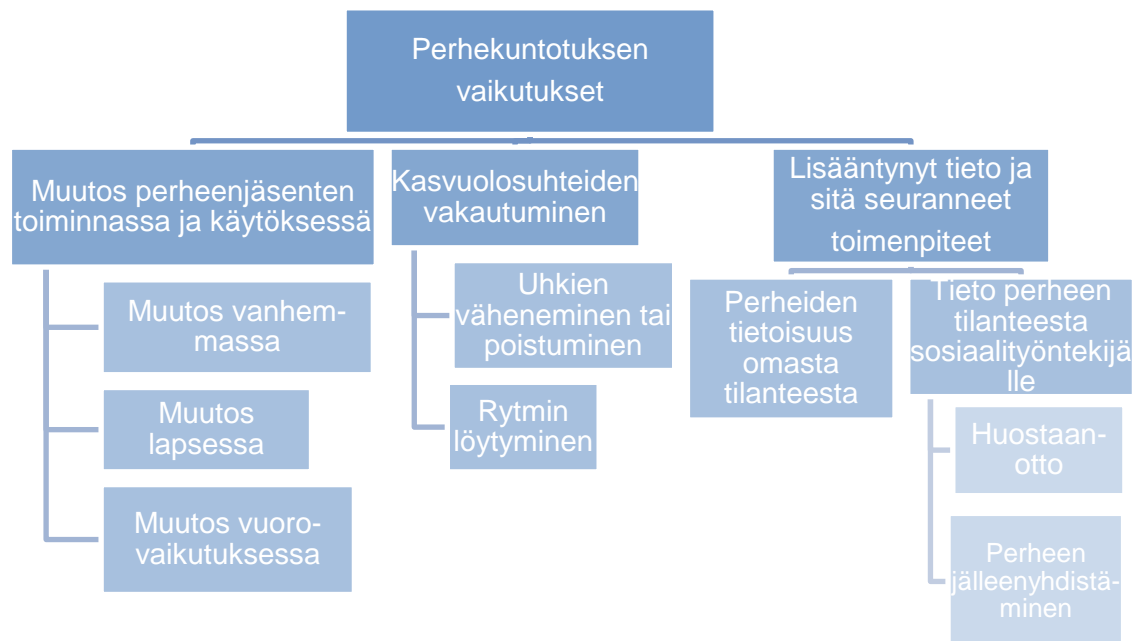
Järjestetyissä keskusteluissa kuvattiin paneuduttavan syvämmäin perheiden yksilöllisiin tilanteisiin. Keskustelut tapahtuvat 1-2 kertaa viikossa, yhden tai kahden työntekijän kanssa. Keskustelut voivat olla perheterapeuttien, omaohjaajien tai muiden perhekuntoutuksen työntekijöiden kanssa. Haastatteluissa kuvattiin, että keskusteluihin voi osallistua perheenjäseniä eri kokoonpanolla. Läsne voi olla koko perhe, yksi vanhempi, molemmat vanhemmat, vanhempi/vanhemmat ja yksi perheen lapsista, yksi lapsi tai kaikki perheen lapset. Keskustelun aiheet vaihtelevat kokoonpanojen mukaan. Tärkeäksi nähtiin, että aikuisilla on mahdollisuus keskustella aikuisten kesken, jolloin lapsille on järjestetty lastenhoito. Tällöin nähtiin, että lasta ei ole syytä kuormittaa ”aikuisten asioilla” ja mahdollisilla tunnereaktioilla.

Järjestetyiksi keskusteluiksi voidaan katsoa myös erilaiset neuvottelut, joita perhekuntoutuksen asiakasperheillä on säännöllisesti. Neuvotteluissa osallisina on perheen sosiaalityöntekijä palvelun tilanneesta kunnasta, sekä vaihtelevasti SOS-Lapsikylän työntekijä.

kijöitä ja perheenjäseniä sekä mahdollisia muita yhteistyötahoja. Neuvotteluissa tarkastellaan esimerkiksi tavoitteita, työskentelyn sujumista, muutoksia perheen tilanteessa ja jatkotoimenpiteitä.

7.4 Perhekuntoutuksen vaikutukset

Perhekuntoutuksen vaikutukset näyttäytyvät aineiston perusteella osin samanlaisina ja osin erilaisina riippuen siitä, onko näkökulma asiakkaan vai työntekijän. On toki mahdollista arvioida, onko muutos pelkästään perhekuntoutuksen ansiota ja usein muutos luultavimmin tapahtuu monen asian yhteisvaikutuksessa. Tässä luvussa kerrotaan, millälaisia kokemuksia asiakkailla ja työntekijöillä oli perhekuntoutuksen vaikutuksista.

7.4.1 Muutos perheenjäsenten toiminnassa ja käytöksessä

Perhekuntoutus vaikuttaa haastatteluiden perusteella perheen kokonaistilanteeseen siten, että se saa aikaan suuriakin muutoksia vanhemman ajattelussa, toiminnassa ja suhtautumisessa perheen tilanteeseen ja lapsiin. Asiakkaat nostivat esiin esimerkiksi muutoksen omassa toimintatavassaan suhteessa lapsiin ja tiedon lisääntymiseen siitä, mikä on lapselle hyväksi.

Omasta mielestä olen [muuttunut], silleen että leikitään ja oon yrittäny olla joka päivä lasten elämässä mukana. (A)

Perhekuntoutuksessa asiakkaat ovat kokivat saaneensa uusia näkemyksiä ja toimintamalleja erilaisiin tilanteisiin, joka on parantanut jaksamista ja toimintakykyä lasten kanssa. Toimintatapaa muokkaavina menetelminä nostettiin esiin esimerkiksi tarrataulu lapsen toivotun käytöksen palkitsemisessa ja erilaiset itsensä rauhoittamisen keinot riskitilanteissa lasten tai vaikkapa sosiaalityöntekijän kanssa. Myös työntekijät kokivat, että perhekuntoutus vaikuttaa perheeseen vanhempien muuttuneina toimintatapoina sekä perheen arkisessa elämässä, että kohtaamisissa muiden kanssa.

Asiakkaiden haastatteluissa korostui se, että perhekuntoutus on saanut aikaan ajattelutavan muutosta ja erilaista suhtautumista perheen vallitsevaan tilanteeseen, kuin ennen perhekuntoutuksen alkua. Työntekijät kokivat, että perhekuntoutuksessa asiakkaille usein valkenee kokonaiskuva perheen tilanteesta, jonka myötä toiminta suhteessa lapsiin muuttuu.

Vanhemmat ehkä oivaltaa sitä omaa toimintaansa ja sen vaikutuksia ja saa tämmöisiä uusia ajatustapoja ja pystyy ja kokee pystyvänsä muuttaa sitä omaa toimintaansa sen suhteen että pystyis tarjoamaan sille lapselle paremmat kasvuolosuhteet ja se lapsi tulee nähdyks ja kuulluks. (B)

Työntekijät toivat esiin myös saamaansa palautetta asiakkailta siitä, että perhekuntoutus on vaikuttanut positiivisesti vanhempien käsitykseen itsestään. Vanhempien kasvanut luottamus omiin kykyihinsä ja siihen, että elämä kantaa, näyttäytyy itsevarmuutena ja tukee myös lapsen kasvua ja kehitystä.

Sekä työntekijöiden, että asiakkaiden vastauksissa nousi yhdeksi vaikutukseksi lapsen muuttunut käytös.

...lapsesta on kuoriutunu pieni lapsi. Kun hänellä oli kaks sellasta puolta et hän oli tosi pieni lapsi, mut sit hän oli liiankin iso lapsi, et siellä on kuoriutunu se ihan oma ikätasonen pikkulapsi. (A)

Työntekijöiden kertoman mukaan muutoksen lapsissa huomaa ”parempana käytöksenä” ja rauhoittumisena, ja sama tuli esiin myös asiakkaiden haastatteluista. Toisaalta työntekijöiden taholta kerrottiin, että välillä perhekuntoutuksessa nousee pintaan lapsen oireilu, joka saattaa olla voimakkaampaa, kuin kotona tai tulla vanhemmille yllätyksenä.

Lisäksi työntekijät ja osa asiakkaista olivat havainneet perhekuntoutuksen vaikuttaneen perheiden vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon. Kyseessä saattoi olla esimerkiksi kohteliaan puhutavan omaksuminen tai itsensä hillitseminen vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutustaitojen oppimisen nähtiin heijastuvan myös esimerkiksi kanssakäymiseen sosiaalityöntekijän kanssa.

...et työntekijä on auttanu mua siinä asiassa, et mä oon pystyny puhumaan rauhallisesti sosiaalityöntekijöille. Koska mä ennen aina sätin ja mä menin ihan lukkoon ja niin mä vieläki välillä mutta se on auttanu mua paljon se et mä pystyn niitten kanssa kuitenkin juttelemaan...(A)

7.4.2 Kasvuolosuhteiden vakautuminen

Kuten perhekuntoutuksen syitä käsittelevässä luvussa selvisi, perhekuntoutukseen tullaan monesti hyvin kaootisessa tilanteessa. Perhekuntoutuksen vaikutuksesta perheiden tilanteissa saadaan työntekijöiden haastatteluiden perusteella aikaan kasvuolosuhteiden vakautumista.

Kun on just sitä et se vakauttaminen tapahtuu, et lähetään ihan tämmösistä perusasioista et se on ihan sekasi se perheen arki ja rytmi. Niin se on varmaan yks semmonen asia mistä yleensä näkyy vahvalla tuella muutoksia.(B)

Vakautumisella tarkoitettiin perheen tilanteen rauhoittumista ja huomion keskittämistä lapsen kannalta olennaisiin asioihin. Joidenkin perheiden kohdalla se tarkoittaa uhkaavien tilanteiden ennaltaehkäisyä tai poistamista, kun siirrytään omista kotiympyröistä perhekuntoutuksen tiloihin. Vakautuminen ilmenee siinä, että perheiden muuttuneet olosuhteet luovat mahdollisuuden elämässä eteenpäin menemiselle ja tavallisen arjen elämiselle. Se luo kokemuksen hallinnan tunteesta ja siitä, että asioihin on mahdollista vaikuttaa ja ne voivat muuttua.

Myös asiakkaat kokivat, että perhekuntoutuksessa perheelle on löytynyt toimiva struktuuri ja rutiinit arjen pyörittämiseen, jonka myötä tilanne on rauhoittunut ja vakautunut. Tämä saattoi olla asiakkaille uusikin kokemus, joka vaikutti lisäävän jaksamista ja tuovan voimavaroja elämään.

7.4.3 Lisääntynyt tieto ja sitä seuranneet toimenpiteet

Perhekuntoutuksen myötä perheille hahmottuu, usein ensimmäistä kertaa, kokonaiskuva perheen tilanteesta, kun työntekijöiden kanssa yhdessä käydään läpi voimavaroja ja huolia perheeseen liittyen. Keskusteluiden myötä perheenjäsenet pääsevät reflektomaan omia näkemyksiään ja käsityksiään perheestään työntekijöiden kanssa. Kokonaiskuvaa täydentävät työntekijöiden havainnot erilaisista arjen tilanteista, joita sanoitetaan ja havainnollistetaan perheelle.

Tätä kokonaiskuvaa perheen tilanteesta välitetään myös sosiaalityöntekijöille, joiden vastuulla on tehdä päätöksiä jatkoon suhteen.

Sosiaalityöntekijä on kiitellyt siitä että hän on saanu niille omille huolilleen ihan semmosta adekvaattia todistusaineistoa tai niitä havaintoja siitä, että niitä on kirjattu ja jäsenelty, että semmosta ainakin on tullu, et onhan tää myös heille semmonen tärke tiedonsaanti mahdollisuus tässä. (B)

Perhekuntoutus voi vaikuttaa myös konkreettisesti lapsen tilanteeseen siten, että sen myötä saatetaan päätyä huostaanottoon tai vaihtoehtoisesti lopettamaan sijoitus ja jälleenyhdistämään perhe. Molempia esimerkkejä antoivat sekä asiakkaat, että työntekijät.

Huostaanottoon päätyminen yhteydessä työntekijät toivat esiin sitä, että silloinkin tavoitellaan positiivista muutosta lapsen tilanteessa, jolloin voidaan ajatella perhekuntoutuksen olleen vaikuttavaa, vaikkei muutos välttämättä esimerkiksi vanhemman näkökulmasta olekaan positiivinen.

...että huostaanotto voi olla ihan hyvä ja oikeekin vaihtoehto vaikka sitä perhe harvoin itse näkee niin. (B)

Perheen jälleen yhdistäminen lapsen huostaanoton ja sijoituksen jälkeen tapahtuu perhekuntoutuksessa tuetusti, kun perheen tilanteen todetaan olevan siihen otollinen.

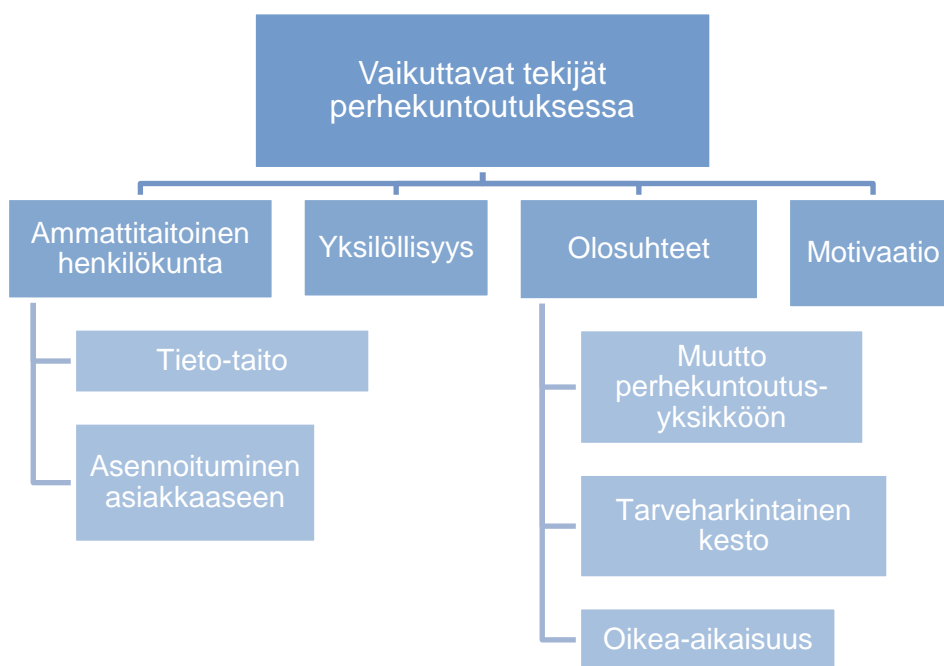
Joo se ainaki ensin tulee tänne, meillä on palaveri ja sit suunnitellaan sitä purkua. Mut se on yks, että ne halua nähä että mä pärjään lasten kanssa. (A)

Kun vanhempien tietämys perheen tilanteesta lisääntyy ja vahvistuu, vaikuttaa se parhaimmillaan heidän näkemykseensä siitä, mikä perheelle ja lapsille on parhaaksi ja ohjaa tekemään lasten kasvun ja kehityksen kannalta optimaalisia päätöksiä tai hyväksymään muiden tekemiä päätöksiä.

Minun mielestä silleen, ei se nyt oo helpottavaa, et lapset on siellä, mut [yhden lapsen] kohdalla helpottaa niinku silleen et se oli semmonen aluks ettei se uskonu ja sit se sijoitettiin, niin ehkä se oli helpompaa sitten. Mut oon vaan ajatellu et se oli helpompi silleen ettei oo täs arjes kun kuitenkin niin paljon, et ei täs pärjää nii sitte on pakko tehdä ratkasuja. Mut oon sitä mielessä käsitelly. Oon pohtinut silleen, että helpottanu huomattavasti et se on jossain muualla kun täällä. (A)

7.5 Vaikuttavat tekijät perhekuntoutuksessa

Vaikutuksia aikaansaavan työskentelyn perhekuntoutuksessa mahdollistaa haastatteluiden mukaan ammattitaitoinen henkilökunta, yksilöllisesti räätälöity kuntoutus tavoitteiden mukaan, perheen muutto pois omasta kodista perhekuntoutuksen tiloihin ja riittävän pitkä työskentelyaika sekä asiakkaan oma motivaatio työskentelyä kohtaan. Seuraavissa alaluvuissa kerrotaan tarkemmin vaikuttavuutta lisäävistä tekijöistä perhekuntoutuksessa, peilaten niitä myös vaikutusten syntymistä mahdollisesti estäviin tai hidastaviin tekijöihin.

7.5.1 Ammattitaitoinen henkilökunta

Henkilökunnan ammattitaidon merkitys perhekuntoutuksen vaikuttavuudelle nousi esiin sekä asiakkaiden, että työntekijöiden puheissa. Ammattitaito näyttäytyi asiakkaille esimerkiksi empaattisena asennoitumisena perheeseen:

Täällä on ainakin niin ihana henkilökunta et ei hirveesti tarvi miettiä mitä puhuu ja millä tavalla. On hyvin ymmärtävistä. (A)

Henkilökunnalta koettiin saatavan tukea ja hyviä vinkkejä arjen haasteisiin ilman syytteilyä. Asiakkaiden puolesta omaohjaajat koettiin jopa niin läheiseksi, että työntekijöiden vaihtuminen koettiin henkilökohtaisena menetyksenä.

Mua harmittaa tosi paljon, kun se nyt lähti. Vieläkin kalvaa mua. En mä nyt itke sen takii, mut mua ottaa niin päähän tommonen. Et tavallaan multa kokoajan viedään jotakin pois. (A)

Ammatillisuuden merkitys tuli esiin myös työntekijöiden haastatteluista kertomuksina luottamuksellisen suhteen luomisesta, perheiden osallisuuden vahvistamisesta ja voimavaralähtöisyydestä.

Kyllä mä aattelen et se voi olla semmonen mikä auttaa, et jos heille tulee semmonen kokemus et heitä kuullaan ja heihin luotetaan ja heiän kanssa yhdessä tehdään ja se semmonen asenne että se toimijuus säilyy. (B)

Asiakkaat kertoivat huonoista kokemuksistaan erilaisten sosiaalialan ammattilaisten kanssa, jolloin he kokivat luottamuspulaa ja syyttelevää asennetta. Heille oli tärkeää kokemus siitä, että ollaan samalla puolella ja yhteisen asian äärellä.

Ammatillisuus välittyi työntekijöiden haastatteluista pyrkimyksenä luottamuksellisen suhteen rakentamiseen. Tällöin tutustumiseen ja mahdollisesti sisäisen motivaation herättelyyn tarvitaan aikaa ja panostusta henkilökunnalta, varsinkin, jos asiakkaalla on lähtökohtaisesti epäilevä suhtautuminen työntekijöihin aiempien kokemusten perusteella.

Henkilökemioiden merkitys luottamuksellisen ja vaikuttavan kuntoutussuhteen luomiseksi mainittiin kahdessa ensimmäisessä haastattelussa. Tämän jälkeen muiltakin haastateltavilta kysyttiin henkilökemioiden merkityksestä, eli siitä, kuinka paljon se vaikuttaa työskentelyn onnistumiseen, että työntekijä ja asiakas ovat samalla aaltopituudella ja tulevat hyvin toimeen keskenään. Sekä asiakkaat, että työntekijät olivat sitä mieltä, että henkilökemioiden merkitystä ei voi väheksyä, vaikka kaikki korostivatkin sitä, että periaatteessa kaikkien kanssa pitää tulla toimeen.

Työntekijät toivat myös ilmi sen, että ristiriitoja ei kuitenkaan pidä tai voi vältellä sen vuoksi, että asiakas ei mahdollisesti enää pidäkään työntekijästä. Toisaalta koettiin, että hallittu epäjumavuusalueelle meno, ja siitä mahdollisesti aiheutuneet ristiriidat voivat

selvittyään vahvistaa luottamuksellista suhdetta. Osaksi ammatillisuutta kuuluu hyväksyä se, että kaikkien asiakkaiden kanssa persoonat eivät kohtaa ja miettiä, voisiko asian ratkaista omaohjaajaa vaihtamalla siten, että asiakas voisi hyötyä kuntoutuksesta mahdollisimman hyvin.

7.5.2 Yksilöllisyys

Myös mahdollisuus räätälöidä perhekuntoutus perheen tarpeita vastaavaksi nousi haastatteluista esiin vaikuttavana elementtinä perhekuntoutuksessa, vaikka työntekijät mainitsivat myös kaikille yhteisten rakenteiden olevan osa kuntoutusta. Perhekuntoutuksessa tähdätään asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen, ja koska jokaisella perheellä tavoitteet ovat omanlaiset, on kuntoutus suunniteltava kunkin perheen yksilöllisistä tavoitteista käsin.

Asiakkaiden haastatteluissa tämä näyttäytyi siinä, kuinka vaihtelevasti he kokivat vaikuttavaksi erilaiset rakenteet, toiminnot ja menetelmät perhekuntoutuksessa. Toinen koki esimerkiksi yhteisöllisyyden tuovan mielekkäitä sosiaalisia suhteita ja auttavan kotiutu- maan kuntoutukseen, kun taas toinen oli tyytyväinen siihen, että oli mahdollisuus valita, osallistuuko yhteisiin toimintoihin.

Viikko-ohjelmalla koettiin olevan rytmiä ja vakautta tuova merkitys ja tämän mainitsi suurin osa haastatelluista. Viikko-ohjelmissa yksilöllinen suunnittelu konkretisoituu siinä, että se suunnitellaan kunkin asiakasperheen kanssa yhdessä, yksilölliset tarpeet ja toiveet huomioiden. Asiakkaat toivat myös esiin sitä, kuinka heidän henkilökohtaisten mieltymystensä mukaiset toiveet, esimerkiksi toive aamupäiväpainotteisesta työskentelystä, kuultiin suunnittelussa ja myös perusteltiin, miksi sitä ei mahdollisesti aina pystytty siinä huomioimaan.

Keskustelut olivat kaikkien asiakkaiden mielestä olleet hyödyllisiä. Yksilöllisyys järjestettyjen keskusteluiden suhteen näkyi siinä, että niiden määrä, kokoonpano ja sisältö vaihtelivat asiakasperheiden tarpeiden ja kuntoutuksen vaiheen mukaan.

7.5.3 Perhekuntoutuksen olosuhteet

Työntekijät kokivat, että jo sillä on vaikutusta perheen tilanteeseen, että perheet siirtyvät pois kotoa perhekuntoutusyksikköön asumaan. Koettiin, että tämä pysäyttää perheiden tilanteen ja antaa perspektiiviä.

Sitten maiseman vaihtokin tekee hyvää monen perheen kohdalla. Että pääsee pois niistä ympyröistä ja siitä kotikaaoksesta, että siitä ei välttämättä pysty siinä kotona toteuttamaan, jos siinä se sama pyörii ja sitten siinä niin intensiivisesti ollaan läsnä ja tehdään yhdessä perheen kanssa töitä. (B)

Ja kyllä minun mielestä he on tuottanu sitä, et kun lähdetään siitä omasta kotipiiristä sit pois, että näkee sitä vasta jakson lopulla ja oppivat sitä vasta loppupuolella vasta sanottamaan sitä, et välillä täytyy lähteä kauas et näkee lähelle. (B)

Asiakkaiden näkökulma siihen, että perhekuntoutus tapahtui muualla kuin kotona oli kah-talainen. Toisaalta koettiin, että työntekijöiden saatavuus oli tarpeellista ja mahdollista nimenomaan tällaisessa järjestelyssä. Lisäksi poissa kotoa oli mahdollista eri tavalla omaksua uusia toimintatapoja ja hyödyntää uutta ympäristöä tapojen opetteluun.

Täällä on tosi semmonen rauhallinen olla. (A)

Toisaalta taas koettiin, että perhekuntoutusasuntoa ei voi kutsua kodiksi, eikä sinne voi asettua, koska ikävä omaan kotiin on niin kova. Perhekuntoutusasunto koettiin vieraaksi ja rajoittavaksi, ahdistavaksikin.

Meidät on tavallaan niinku suljettu vankilaan. Me ollaan vankilassa. Mä koen sen niin. (B)

Osa asiakkaista ja työntekijöistä kokivat, että riittävän pitkä aika perhekuntoutuksessa antaa muutokselle mahdollisuuden tapahtua. Aikaa kuluu niin tutustumiseen ja luotta-muksen rakentamiseenkin, kuin tavoitteiden sisäistämiseen ja uusien toimintatapojen opetteluun. Työntekijät korostivat, että perhekuntoutus saattaa nostattaa perheenjäse-nissä myös uudenlaista oirehdintaa ja näille kriiseille ja niitä mahdollisesti seuraaville taantumille täytyy antaa aikaa ja tilaa.

Että vaikka esimerkiksi lasten pulmat koulunkäynnissä tai vaikka pulmat mielen-terveyden kanssa saattaa täällä nousta esille eli tavallaan työskentelyn kautta saattaa tulla näkyväksi ne lapsen asiat, joille vanhemmat on ehkä vähän sokeu-tunu et ei oo niitä huomannu. (B)

Yksi asiakkaista koki, että perhekuntoutus loppuu liian nopeasti. Tällöin oli epävarmuutta siitä, kuinka uudet opitut toimintatavat kantavat arjessa ja olisi haluttu juurruttaa niitä

vielä pidempään perhekuntoutusyksikössä. Toiset olisivat olleet valmiita jatkamaan elämää omassa kodissa ja esimerkiksi ottamaan vastaan intensiivistäkin tukea, perhetyötä tai kotiin tehtävää perhekuntoutusta. Koettiin pikemminkin ahdistavana se, ettei ollut tarkkaa tietoa perhekuntoutuksen kestosta, vaan elettiin neuvottelusta toiseen.

Työntekijöiden haastatteluissa esiin nousi myös riittävän pitkän ajan merkitys siitä näkökulmasta, että ongelmalliset toimintamallit ovat saattaneet juurtua vahvastikin osaksi perheen elämää.

Että sit kun aatellaan että jotkut on ollu kymmenen vuotta, että ne perheen sisäiset asiat on lainausmerkeissä menny pieleen, että onhan se todennäköistä, että niitä ei pystytä kolmessa kuukaudessa korjaamaan ja oppimaan uutta. Kolmessa kuukaudessa voidaan alkaa ehkä ymmärtää sitä, että jotakin pitäisi ruveta tekemään toisin. (B)

Lisäksi työntekijät painottivat oikea-aikaisuuden merkitystä perhekuntoutuksen vaikuttavuudelle. Kokemusta oli myös siitä, että joskus perheiden pulmat ovat päässeet siihen pisteeseen, etteivät ne ole ratkaistavissa enää perhekuntoutuksen keinoin.

7.5.4 Motivaatio

Sitten tänne kuntoutukseen tullaan vähän niinkuin velvoitettuna, joka on tietysti vähän huonompi lähtökohta, kun että tullaan silleen että minä pääsin tänne. Nyt minä saan tukea. Ja toisaalta niitäkin perheitä on, ja ne on sitten tosi riemuissaan siitä että he saa lisää aikaa tänne. (B)

Perhekuntoutus on avohuollon tukitoimena asiakasperheille vapaaehtoista. Kuitenkin haastateltavat, niin osa asiakkaista kuin työntekijätkin, toivat esiin sitä, että perhekuntoutus on usein viimeinen mahdollisuus pitää perhe koossa ja siihen osallistumiselle ainut todellinen vaihtoehto on huostaanotto. Ulkoinen motivaatio, pakko, ei ainakaan lähtökohtaisesti sitouta haastattelujen mukaan asiakasta työskentelyyn. Perhekuntoutuksessa olevat säännöt yksi haastateltavista asiakkaista koki niin kontrolloivina, että vertasi tukitoimea vankilassa olemiseen.

Yksi haastatelluista asiakkaista ilmaisi olleensa todella motivoitunut työskentelyyn ja kokeneensa perhekuntoutuksen mahdollisuutena oppia uusia toimintatapoja, kartuttaa voimavaroja ja saada aikaan todellista muutosta perheen tilanteeseen. Hänen oli myös hyvin helppo eritellä perhekuntoutuksen vaikutuksia oman perheensä kohdalla. Muut haastatellut asiakkaat kertoivat kokevansa perhekuntoutuksen pakollisena, mutta osasivat

kuitenkin nähdä sen tuoneen myös positiivista muutosta perheen tilanteeseen. Vaikka perheitä oli yritetty auttaa erilaisilla lastensuojelun tukitoimilla runsaastikin, koettiin, että mikään ei ole turhaa ja aina on mahdollisuus muutokselle.

Työntekijöiden mukaan työskentelyn lähtökohdat ovat aivan erilaiset niillä perheillä, jotka kokevat tulevansa pakotettuina, kuin niillä, jotka ovat tyytyväisiä päästessään perhekuntotukseen.

Sen takia se onkin niin vaikea asettaa sitä aikaa perheelle siihen jaksolle, että tavallaan semmonen tutustuminen ja motivointivaihe on yksiä kulmakiviä siinä työskentelyssä ja se perusta luodaan siinä alussa, niin se vie kyllä oman aikansa ennen kun voidaan lähteä mitään kuntouttavaa. Et kyllä se vaikuttaa siihen tosi paljon et tuleeko perhe omasta tahdostaan vai vähän semmosena et tässä on kaksi korttia ota niistä toinen. (B)

Tämä näkyy myös perheiden keskusteluhalukkuudessa hankalaksi koettuihin aiheisiin liittyen. Työntekijöiden taholta koettiin, että on aivan erilaista keskustella perheen itsensä esiin nostamista asioista, kuin sellaisista, joista esimerkiksi sosiaalityöntekijä toivoo perheiden kanssa keskusteltavan. Tällaisesta tilanteesta mainitsi myös asiakas, joka kertoi kokevansa epäkunnioittavana ja provosoivana sen, että samoista asioista keskustellaan vastentahtoisesti uudestaan ja uudestaan.

8 Johtopäätökset

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää minkälaisia kokemuksia SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen asiakasperheillä ja työntekijöillä on perhekuntoutuksesta vaikuttavuuden näkökulmasta. Opinnäytetyön aineisto kerättiin haastattelemalla haastattelu hetkellä perhekuntoutuksen asiakkaina olleita kolmea asiakasperheen vanhempaa, jotka olivat olleet perhekuntoutuksessa vähintään kaksi kuukautta haastatteluajankohtana. Vaikuttavuutta tutkiessa ei voida liiaksi korostaa kokemukseen perustuvaa tietoa, joka on suoraan lähtöisin palveluiden käyttäjiltä (Sipilä –Österbacka 2013: 55).

Koska asiakkaita saatiin haastatteluun vain kolme, päädyttiin aineistoa laajentamaan perhekuntoutuksen työntekijöiden haastatteluilla, joissa käytettiin samaa teemahaastattelurunkoa, kuin asiakkaidenkin haastatteluissa. Työntekijöitä pyydettiin vastaamaan omasta näkökulmasta, mutta myös asiakkailta ja asiakkaiden sosiaalityöntekijöiltä saamansa palautteen pohjalta.

Tuloksissa selvisi, että perhekuntoutuksen asiakasperheistä on mahdotonta luoda yleistävää karikatyyriä, vaan perheet ja työskentelyn tavoitteet vaihtelevat laajalla skaalalla. Ainut asia, joka kaikkia näitä lapsiperheitä yhdisti, oli lastensuojelun asiakkuus. Perhekuntoutuksen asiakasperheiden haasteet näyttäytyivät kärjistyneinä ja monitahoisina ja näin ollen vastasivat Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) puitteissa muodostetun lastensuojelun ja lastenpsykiatrian ammattilaisista koostuneen työryhmän selvitystä (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 19-21). Aineistosta ei ilmennyt, kuinka työryhmän peräänkuuluttama monitahoinen yhteistyö eri viranomaisten ja hoitotahojen kesken toteutuu SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksessa.

Perhekuntoutus avohuollon tukitoimena näyttäytyi haastatteluissa suunnitelmallisena työskentelynä, jota oltiin valmiita räätälöimään hyvinkin yksilöllisesti perheiden tavoitteista käsin. Suunnitelmallisuus on kuntoutukselle ominainen piirre (Pärnä 2010, 41). Lisäksi suunnitelmallisuus on yksi tekijä, joka voi tuottaa vaikuttavuutta työskentelyssä, vaikkei sitä haastatteluissa suoraan nostettukaan vaikuttavaksi tekijäksi (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 13, 39).

SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksessa toteutuu Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman kaikille palveluille asettama tavoite perhelähtöisyydestä ja perheiden monimuotoi-

suuden huomioimisesta (Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma 2016: 2, 7-8). Kuntoutukselle tyypillinen valtaistava ja ekologinen paradigma ilmeni haastatteluissa esimerkiksi perheen omaa toimijuutta korostavana puheena ja läheisverkoston kartoittamiseen liittyvänä työskentelynä. (Järvikoski 2016.)

SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksessa tavoitellaan sitä, että työskentelyssä perhe on aktiivisessa roolissa. Vaikkei työskentely tapahdukaan perheen omassa toimintaympäristössä, on sosiaalisella verkostolla oma roolinsa työskentelyssä. Tällöin perheenjäsenten toimijuus vahvistuu ja voidaan ohjata esimerkiksi vanhemmuutta kyseisen lapsen henkilökohtaisista ja yksilöllisistä tarpeista käsin (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 10).

Yhteistä SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksessa perheiden kanssa työskentelyssä voidaan todeta olevan se, että perheet asuvat perhekuntoutuksen tiloissa, kaikille perheille luodaan yhdessä perheen kanssa oma viikko-ohjelma ja työskentely sisältää sekä järjestettyjä keskusteluita, että arjen tukemista vaihtelevin menetelmin. Kaikki työskentely perustuu vuorovaikutukseen, eikä byrokratia vaikuta estävän joustavien ratkaisuiden löytämistä kuntoutusjakson aikana (Lahtinen – Männistö – Raivio 2017: 17).

Kaikkien asiakkaiden kuntoutukseen sisältyi aloitus- ja välineuvottelut tavoitteiden määrittelyineen ja perhekuntoutuksen jatkoon tai muiden jatkotoimenpiteiden arvioimisineen. Tavoitteet näyttäytyivät alkutilanteessa, sosiaalityöntekijän asettamina, hyvin yleisinä ja suurinakin. Tämä voi viestiä siitä, että perhekuntoutukseen tulleesta asiakasperheestä ei ole ollut todellisuudessa riittävästi tietoa, jotta tavoitteita olisi voitu konkretisoida (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 41).

Tämän opinnäytetyön aineiston antamien tulosten perusteella voidaan todeta, että haastatellut asiakkaat ja työntekijät löysivät useita vaikutuksia ja vaikuttavia tekijöitä SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksesta. Tämä tulos vastaa alaluvussa 5.3. Perheinterventioiden vaikuttavuus esiteltyjen muiden perheinterventioista tehtyjen tutkimusten tuloksia. Silti on tärkeää muistaa säilyttää kriittinen arviointi tukitoimia järjestettäessä ja pyrkiä systemaattiseen kehitysohjelmaan tutkittuun tietoon perustuen (Sipilä – Österbacka 62).

Vaikutukset näkyivät muutoksena perheenjäsenten toiminnassa ja käytöksessä eri tasoilla. Vanhemmissa muutos kohdistui asenteeseen suhteessa lapsiin ja elämäntilanteeseen, sekä ajattelu- ja toimintatapoihin arkisista askareista aina suurempiin elämänmuu-

toksiin saakka. Lapsissa perhekuntoutuksen vaikutukset näkyivät muuttuneena käytöksenä. Muutokset esimerkiksi arjen toimintakyvyssä tai käytöksessä ovat helposti havainnoitavissa, kun taas toiminnan taustalla olevien juurisyiden muutos näyttäytyisi vasta pidemmän aikavälin seurannassa (Ala-talo – Lappi – Petrelius 2017: 20).

Lisäksi muutos kohdistui myös perheenjäsenteen vuorovaikutukseen ja kommunikointitapoihin suhteessa toisiinsa tai esimerkiksi viranomaisiin. Tällainen sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen viittaa siihen, että perhekuntoutuksessa on sosiaalisen kuntoutuksen elementtejä (Ala-talo – Lappi – Petrelius 2017: 35). Kuntoutus tyypillisestikin muokkaa yksilön suhdetta ympäristöön, ja päinvastoin (Kuntoutusselonteko 2002: 3).

Lasten kasvuolosuhteiden vakautuminen oli toinen vaikutus, joka muodostui aineiston sisällönanalysista ja kuvasi tilannetta, jossa perhekuntoutuksen myötä perheen tilanne rauhoittuu ja kasvuympäristö mahdollistaa lapsen turvallisen kasvun ja kehityksen. Vakautumisen myötä esimerkiksi turvallisuuteen kohdistuvat tai kasvua haittaavat uhat vähenevät tai kokonaan poistuvat. Lisäksi vakauden tunne liittyi arjen hallintaan ja koko perheen kannalta toimivien rutiinien löytymiseen.

Kasvuolosuhteiden vakautuminen voi viitata siihen, että lapsi on asetettu kuntoutuksessa keskiöön ja pyritty löytämään hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa vastaavia näkökulmia vanhempien ohjaamiseen (Ala-talo – Lappi – Petrelius 2017: 29). Vaikuttavuus ei ole verkottuneissa palveluissa yksiviivaisesti syy-seuraus-suhde, vaan ennemminkin kehämäinen ilmiö (Alhanen 2014: 24.) Kasvuolosuhteiden vakautuminen saattaakin olla vaikutuksen lisäksi vaikuttava tekijä, koska sen on arveltu selittävän lapsessa tapahtuvaa muutosta muissa perheinterventioissa (Pölkki – Vornanen – Colliander 2016.).

Perhekuntoutus koettiin tärkeänä tiedonsaantiprosessina niin, että perheille itselleen hahmottui kokonaiskuva perheen tilanteesta, mutta myös viranomaisille pystyttiin välittämään tietoa siitä, miltä lasten kasvuolosuhteet kussakin perheessä vaikuttavat. Tämä osoittaa sen, että arviointi on elimellinen osa kuntoutusta, vaikkei kyseessä olekaan varsinainen arviointijakso (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 41). Tämän perhekuntoutuksen aikana muodostuneen tärkeän informaation perusteella perheillä oli mahdollisuus yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa pohtia lasten kannalta parhaita mahdollisia jatkotoimenpiteitä. Tällöin perhekuntoutus saattoi vaikuttaa hyvin konkreettisesti esimerkiksi siihen, että päädyttiin lapsen huostaanottoon tai perheen jälleen yhdistämiseen.

Aineiston perusteella voidaan todeta, että vaikuttavia tekijöitä perhekuntoutuksessa voivat olla ammattitaitoinen henkilökunta, yksilöllisyys, perhekuntoutuksen ajoitus, kesto ja paikka, sekä asiakkaan motivaatio. Ammattitaitoiselta henkilökunnalta voidaan odottaa tiedollisen puolen ja erilaisten menetelmien tuntemuksen lisäksi sensitiivisyyttä, empatiisuutta, dialogisuutta, kärsivällisyyttä ja aitoa kiinnostusta.

Ammattitaitoinen henkilökunta panostaa laadukkaaseen vuorovaikutukseen ja luottamuksen rakentamiseen, jotka ovat vaikuttavuuden kulmakiviä (Rousu 2007: 287, Linnakangas ym. 2010: 51-55). Lisäksi voimavaralähtöisyys määrittää ammattitaitoisen työntekijän työskentelyotetta, jolloin hänen tehtävänä on tukea asiakasta omien voimavarojensa hyödyntämisessä (Kuntoutusselonteko 2002: 3). Koettiin, että ammattitaitoinen työntekijä kykenee ottamaan puheeksi myös vaikeita asioita ja tarvittaessa kannustamaan asiakasta epämurkuisuudelle muutoksen aikaansaamiseksi. Tällaiselle ohjaukseen perustuvalla työskentelyllä keskeistä on arvostava kohtaaminen, jota ilman luottamuksellista suhdetta on hankala luoda (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 19-21, 43).

Ammattitaitoisella henkilökunnalla on myös silmää ihmistuntemukselle, sillä henkilökehojen merkitystä luottamuksellisen asiakassuhteen luomiselle ei ole syytä väheksyä. Terapeuttinen työskentelytapa liittyy yleisemmin systeemisen teorian hyödyntämiseen lastensuojelussa. Sen lisäksi, että perheen tilanteeseen pyritään vaikuttamaan konkreettista ohjausta antamalla, toimitaan samalla koko ajan vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa, otetaan vastaan asiakkaan viestejä ja tuntemuksia, joita työskentely herättää. Tärkeää olisi myös näiden tuntemusten reflektointi aktiivisesti, jotta oltaisiin selvillä siitä, kuinka ne vaikuttavat työntekijän toimintaan. (Fagerström 2016: 36). Asiakkaan näkökulmasta myös työskentelysuhteen jatkuvuus on vaikuttavuuden kannalta merkittävää ja tämä tuli esiin osassa haastatteluista (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017:21).

Kun perhekuntoutusta halutaan ja voidaan räätälöidä yksilöllisesti, tulee perheiden erilaiset tarpeet huomioitua juuri heille sopivalla tavalla (Alatalo – Lappi – Petrelius 2017: 29). Yksilöllisyys näyttäytyi mahdollisuutena tarjota joustavien rakenteiden sisällä esimerkiksi vaihtelevia menetelmiä ja tarpeen mukaista intensiteettiä työskentelyssä. Kun kuntoutus on mahdollista suunnitella yksilöllisesti, voidaan usein hyvin laajat ja yleisluontoisilta kuulostavat tavoitteet, kuten vaikkapa perheen vuorovaikutuksen tukeminen, pilkkoa pienemmiksi ja helpommin hahmotettaviksi ja saavutettaviksi tavoitteiksi. Perheiden yksilöllistyvät tarpeet ja heterogeisuus voitaisiin nähdä myös haasteina kuntoutuksen

järjestämisessä, mutta tämä ei ilmennyt tämän opinnäytetyön tuloksissa (Linnakangas ym. 2010: 55).

Tulosten perusteella ei ole aivan yhdentekevää, missä perhekuntoutusta toteutetaan. Etenkin työntekijät kokivat, että perheiden muuttaminen kuntoutuksen ajaksi perhekuntoutus yksikköön asumaan, tuottaa vaikuttavuutta. Asiakkaiden mielipide perhekuntoutuksen toteutuksesta perhekuntoutusyksikössä vaihteli. Ympäristö koettiin toisaalta yksityisyyttä rajoittavana ja toisaalta rauhoittavana. Johtopäätöksenä voitaisiinkin todeta, että on tärkeää pohtia perhekuntoutusta suunniteltaessa, onko tavoitteiden kannalta hyödyllisempää toteuttaa perhekuntoutus laitosesolosuhteissa vai suunnitella kuntoutus niin, että se voidaan toteuttaa perheen kotona.

Oikea-aikaisuus ja kuntoutuksen kesto koettiin vaikuttaviksi elementeiksi ja tämä on todettu myös muissa tutkimuksissa (Linnakangas ym. 2010: 51-55.). On selvää, että jo syntyneiden ja pitkittyneidenkin ongelmien poistaminen on huomattavasti haastavampaa, kuin niiden ennaltaehkäiseminen (Sipilä – Österbacka 2013: 25, Perhekuntoutus 2016). Toisaalta koettiin, että ennalta on vaikea määrittellä, minkä pituinen kuntoutus palvelee perheitä, jolloin mahdollisuus yksilöllisten ratkaisuiden tekemiseen tässäkin asiassa on paikallaan.

Asiakkaan korkea motivaatio kuntouttavaa työskentelyä kohtaan vaikutti siihen, kuinka nopeasti ja laajasti perhekuntoutus tuotti muutosta asiakasperheiden tilanteessa (vrt. Perhekuntoutus 2016). Osa haastatelluista asiakkaista kertoi, kuinka he kokivat joutuneeksi perhekuntoutukseen väärin perustein, eivätkä olleet sen tarpeesta samaa mieltä lähettävän tahon tai perhekuntoutuksen työntekijöiden kanssa. Tällöin myös perhekuntoutuksen tavoitteisiin ei voitu sitoutua kuin pintapuolisesti, koska ei koettu niiden eteen työskentelyä mielekkääksi. Perhekuntoutuksen määrittely, sisältö ja tavoite saattavat jäädä asiakkaalle epäselväksi, joka voi olla yksi selittävä tekijä sitoutumisen hankaluuteen (Ala-talo – Lappi – Petrelius 2017: 19).

Myös työntekijät kokivat perheiden omien asenteiden ja sitoutumisen asteen vaikuttavan etenkin työskentelyn käynnistymiseen. Motivaation herättely ja sitouttaminen ovat keskeinen osa työskentelyä (Pölkki – Vornanen – Colliander 2016). On kuitenkin koko ajan arvioitava sitä, kuinka pitkään lapsen edun kannalta motivaation herättelyä ja luottamuksellisen suhteen luomista voidaan jatkaa, jos lapsen kasvuolosuhteet eivät sinä aikana muutu (Ala-talo – Lappi – Petrelius 2017: 37).

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että perhekuntoutuksessa muutostyön tekevät perheet itse. Systeminen ajattelu näyttäytyy perhekuntoutuksessa niin, että ongelmien ei nähdä liittyvän yksittäisiin perheenjäseniin, vaan vuorovaikutukseen, jonka muutokseen pyrkiminen heijastuu koko perheeseen (Lahtinen – Männistö – Raivio 2016:16). Vastuu muutoksen aikaansaamisesta jää perheille itselleen, jolloin työntekijöiden roolina on ohjata ja tukea perheitä löytämään tarvittava motivaatio ja työvälineet.

9 Pohdinta

Haastatteluun perustuvaa opinnäytetyötä ja sen luotettavuutta ja yleistettävyyttä on syytä pohtia avoimesti. Tähän opinnäytetyöhön haastateltiin henkilöitä, joilla voidaan sanoa olevan hyvin henkilökohtainen ja tiivis suhde, käynnissä oleva asiakkuus tai työsuhde, käsiteltävään aiheeseen. Tämä suhde mitä luultavimmin vaikuttaa heidän vastauksiinsa, vaikka haastattelutilanteissa korostettiin luottamuksellisuutta. Lähtökohtaisesti haastatteleamalla aineistoa kerätessä on luotettava siihen, että haastateltavat kertovat niin totuudenmukaisesti kokemuksistaan, kun osaavat. On muistettava, että tämänkaltaisessa tapaustutkimuksessa, varsinkin kun otos on näin pieni, päästään valottamaan ilmiötä vain osittain ja toisessa hetkessä tulokset olisivat hyvinkin voineet olla toisenlaiset.

Asiakkaiden kokemukset ovat tärkeä näkökulma vaikuttavuustutkimuksessa. Tämän opinnäytetyön aineistonkeruukokemuksen perusteella ja samankaltaisten tutkimusten vähyyden vuoksi voitaisiin päätellä, että asiakkaiden saaminen haastateltavaksi ei ole kovin yksinkertaista. Tämä on asiakkaan näkökulmasta toki hyvin ymmärrettävää, varsinkin jos aihe on henkilökohtainen ja arka. Paitsi, että kokemusasiantuntijoiden äänen kuuluminen on vaikuttavuustutkimuksen ja sen perusteella tehtävien toimenpiteiden kannalta keskeistä, se voisi olla myös osa osallisuuden kokemuksen rakentumista. Jatkotutkimusta ajatellen olisi siis tärkeää kiinnittää huomiota kohdejoukkoa kutsuttaessa haastatteluun, kuinka heidän osallistumisensa tärkeys tuodaan esiin ja millä keinoin heitä voisi motivoida niin, että kohdejoukko olisi laajempi kuin tässä opinnäytetyössä.

SOS-Lapsikylän perhekuntoutuksen olosuhteet eroavat mitä luultavimmin muista perhekuntoutusta tuottavista palveluista, jolloin tuloksista ei suoraan voida vetää yleistettäviä johtopäätöksiä. Kuitenkin hyvin samansuuntaiset ajatukset käsiteltävästä aiheesta haastateltavien kesken, vaikkakin näin pienellä otannalla, sekä aiemmat perheinterventioista tehdyt tutkimukset, voivat antaa olettaa, että jotain olennaista on pystytty selvittämään aiheesta. Ainakin ollaan valaistu osaa siitä, minkälaisiin vaikutuksiin perhekuntoutus pystyy kyseisten esimerkkien valossa ja mihin sen järjestämisessä kannattaa kiinnittää huomiota, jotta se tuottaisi vaikutuksia.

Vaikuttavuuden tutkimus on selkeästi ajankohtainen aihe sosiaaialalla ja lastensuojelussa. Sote-uudistuksen myötä palveluntarjoajien on pystyttävä entistä konkreettisem-

min osoittamaan palvelun hyöty maksajalle. Lisäksi on tärkeää, että alalle saadaan tutkittuun tietoon perustuvia käytäntöjä, joilla vahvistetaan sosiaalialan professiota. Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelman myötä vaikuttavia käytäntöjä, kuten Hackneyn mallia, on tuotu esiin ja hyödynnettäväksi myös suomalaisessa lastensuojelussa.

Tämän kaltainen opinnäytetyö voi antaa osviittaa siitä, kuinka vaikuttavuuden tutkimusta voidaan lähestyä. Tapaustutkimukselle tyypillisesti tulosten käyttökelpoisuutta voidaan kokeilla myös muissa kohderyhmissä. Opinnäytetyöstä voidaan saada esimerkiksi asiakasnäkökulmaa vaikuttavuuden arviointia varten luotavan mittariston rakentamiseen. Vaikuttavuusketjujen jäsentäminen on SOS-Lapsikylässä tällä hetkellä työn alla.

Perhekuntoutus käsitteenä on hyvin selkiintymätön ja hajanainen, koska tieteellistä tutkimusta siitä ei ole vielä olemassa. On kiinnostava huomiota siihen työntekijöiden haastatteluissakin ilmenneeseen seikkaan, että jos perhekuntoutuksen mahdollisuudet eivät ole aina selviä sosiaalialan ammattilaisille, kuten perhekuntoutuksesta päätöksiä tekeville sosiaalityöntekijöille, kuinka ne voisivat olla selkeitä asiakkaille. Tämä ilmeni myös Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman perhetyön ja perhekuntoutuksen mallinnustyöryhmää varten tehdyissä selvityksissä.

Vaikka yksilöllisyys on ilmeisen tärkeää palvelua suunniteltaessa, on kuitenkin oltava määriteltynä, minkälaisiin tilanteisiin perhekuntoutus on sopivaa ja mihin sillä parhaimmillaan voidaan kyetä. Tällöin on syytä piirtää jonkinlaisia suuntaviivoja esimerkiksi siitä, milloin perhe kannattaa ohjata perhekuntoutukseen ja vastaavasti, milloin se on jo liian myöhäistä eikä enää palvele lapsen etua. Myös työskentelyn sisältöä tulisi yhtenäistää. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaan liittynyt asiantuntijoiden työpajatyöskentely ja sen perusteella luotu malli perhekuntoutuksen määrittelyksi ja toteuttamiseksi on yksi hyvin konkreettinen esimerkki jäsentää työskentelyä.

Asiakkaiden kertomuksista paistoi kokemus siitä, että lastensuojelun palveluiden kirjo on laaja ja osin hahmoton. Palveluissa ja tukitoimissa ei voida sivuuttaa sitä, että jotta asiakas voi tuntea olevansa aktiivinen toimija, hänen kanssaan on käytävä riittävän usein ja riittävällä laajuudella läpi sitä, mitä mikäkin toimenpide tarkoittaa ja häneltä edellyttää, sekä minkälaisia vaikutuksia sillä tavoitellaan. Tämä voi olla yhteydessä myös asiakkaan sitoutumiseen ja motivoitumiseen. Perhekuntoutuksen asiakasperheet ovat usein kohdanneet paljon erilaisia sosiaalialan ja lastensuojelun ammattilaisia eri rooleissa, joka on syytä huomioida myös kohtaamisessa ja luottamuksen rakentamisessa.

Laki edellyttää, että perheillä on mahdollisuus tarpeen mukaisiin avohuollon tukitoimiin. Tarpeen, eli lapsen edun mukaista, ei kuitenkaan aina ole käydä systemaattisesti kaikkia palveluita läpi, vaan joskus lapsen edun kannalta parempaan lopputulokseen päädytään etenemällä nopeasti raskaampiin toimenpiteisiin. On siis oltava rohkeutta ja asiantunte-
musta tehdä päätöksiä oikea-aikaisesti. Asiantuntemus asiakkaan tilanteesta vaatii vuo-
rovaikutusta asiakkaan kanssa, jolloin myös sosiaalityöntekijöillä täytyy olla resursseja
kohdata asiakkaita riittävästi kasvokkain. Tämä edellyttää toimenpiteitä rakenteissa ja
organisaatiotasolla.

Koska asiakkaan motivoituminen työskentelyyn on yksi vaikuttavuutta luova elementti,
olisi syytä pysähtyä pohtimaan, kuinka motivaatioon voitaisiin vaikuttaa. Haastatteluiden
perusteella heräsi ajatus siitä, kuinka paljon asiakkaan oman tilanteensa hahmottamisen
lisäksi tukitoimen oikea-aikaisuus on motivaation taustalla? Motivaatiota ei voida herä-
tellä perhekuntoutusyksikköön tulon jälkeen loputtomasti, jolloin voitaisiin oikea-aikai-
suuden painottamisen lisäksi pohtia sitä, voisiko asiakasperheisiin tutustumista aloittaa
jo ennen perhekuntoutusjakson käynnistämistä.

Perhekuntoutuksen keston suhteen haastatteluista ilmeni mielenkiintoinen huomio siitä,
kuinka sopivan keston määrittäminen on veteen piirretty viiva. Jos perhe viihtyykin lai-
tosmuotoisessa perhekuntoutuksessa liian hyvin ja liian pitkään, saattaa tapahtua laitos-
tumista ja paluu kotiin ja itsenäiseen arkeen voi tuntua haastavalta, jopa mahdottomalta.
Silti laitoksen kaltaisessa perhekuntoutuksessa hyötynä on se, että perhe pääsee irtau-
tumaan kotioloista ja keskittymään kuntoutumiseen.

Asiakkailla on oikeus siihen, että eri palveluntuottajien perhekuntoutus on yhteneväistä
keskenään ja toki myös toimipisteiden välillä. Tämän yhtenäistämisen toteuttamiseksi
asiakkaista ja heidän tarpeistaan, sekä käytännön työtä tekevän henkilökunnan havain-
noista käsin kumpuavat kehittämistarpeet täytyy huomioida kehittämistyössä. Hyvänä
esimerkkinä tällaisesta moniammatillisesta kehittämistyöstä, jossa huomioidaan myös
kokemusasiantuntijuus, on jo aiemmin mainittu Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjel-
man mallinnustyöryhmän työskentely.

Vaikkei haastatteluissa kysytykään suoranaisesti kehittämisehdotuksia, kehittämistar-
peiksi voitaisiin kuitenkin nostaa niiden perusteella yleisen perhekuntoutuksen määritte-

lyn ja yhtenäistämisen lisäksi esimerkiksi yhteisöllisyyden hyödyntämisen perhekuntoutuksessa, viranomaisverkoston yhteistyön asiakkaan näkökulmasta sekä luottamuksellisen ja pysyvän suhteen luomisen asiakkaan ja henkilökunnan välillä.

Haastatteluista ilmeni yllättävän voimakkaana se, kuinka tärkeäksi ja vaikuttavaksi jo lyhyessäkin ajassa suhde omaohjaajaan voi muodostua asiakkaille. Tämä on syytä huomioida perhekuntoutusta järjestettäessä samalla tavalla, kuin muussakin lastensuojelussa. Myös aikuisessa työntekijöiden vaihtuminen voi aiheuttaa hylkäämiskokemuksia tai tuoda pintaan aiempia samanlaisia kokemuksia, ja näin ollen vaikuttaa työskentelyn onnistumiseen. Henkilökunnan sitoutumiseen ja siihen vaikuttaviin tekijöihin kannattaa siis kaikesta päätellen panostaa.

Suureksi kysymykseksi tämän opinnäytetyön jälkeen jää edelleen se, että vaikka saisimme selville lyhyellä tähtämellä vaikutuksia eri sosiaalipalveluista, tässä tapauksessa perhekuntoutuksesta, kuinka voimme olla varmoja siitä, että vaikutukset kantavat? Perhekuntoutukseen panostaminen on hukkaan heitettyä, jos ei vaikutusten juurruttamiseen kohdisteta työskentelyä. Jonkinlainen seurantatutkimus perhekuntoutuksen vaikuttavuuteen ja pitkäaikaisiin vaikutuksiin liittyen olisi paikallaan. Pelkästään yksittäisten kokemusten pohjalta ei voida vetää johtopäätöksiä siitä, kuinka perhekuntoutuksen vaikutukset muuttuvat riittävän pysyviksi.

Lähteet

Aaltio, Elina 2015. Lastensuojelutarpeen muutoksen arviointi perheen toimintakykyä mittaamalla. Lastensuojelun vaikuttavuusmittari -projektin loppuraportti 2015. Kuntaliitto. Saatavana osoitteessa: https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Liite7_Tutkimushankkeen_loppuraportti.pdf Luettu 10.1.2018.

Alasuutari, Pertti. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Alatalo, Marjo – Lappi, Kari – Petrelius, Päivi 2017. Lapsikeskeinen suojeleminen ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. Työpaperi 21/2017. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Saatavana osoitteessa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134616/URN_ISBN_978-952-302-859-3.pdf?sequence=1 Luettu 10.2.2018.

Alhanen, Kai 2014. Vaarantunut suojeleminen. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 24/2014. Saatavana osoitteessa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116722/URN_ISBN_978-952-302-278-2.pdf Luettu 10.1.2018.

Araneva, Mirjam. 2016. Lapsen suojeleminen. Toteuttaminen ja päätöksenteko. Talentum Pro.

Dixon, Josie- Schneider, Vera - Lloyd, Cheryl - Reeves, Alice - White, Clarissa - Tomaszewski, Wojtek - Green, Rosie- Ireland, Eleanor 2010. Monitoring and evaluation of family interventions (information of families supported to March 2010). Research Report DFE-RR044. Department for Education. Government UK. Saatavana osoitteessa: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/181676/DFE-RR044.pdf Luettu 10.10.2017.

Eriksson, Päivi – Koistinen, Katri 2014. Monenlainen tapaustutkimus. Kuluttajatutkimuskeskuksen tutkimuksia ja selvityksiä 7/2014. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus. Saatavana osoitteessa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/153032/Tutkimuksia%20ja%20selvityksi%C3%A4_11_2014_%20Monenlainen%20tapaustutkimus_Eriksson_Koistinen.pdf Luettu 10.2.2018.

Eronen, Tuija 2013. Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisisista poluista. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, raportti 4/13. Saatavana osoitteessa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104355/URN_ISBN_978-952-245-833-%209.pdf?sequence=1 Luettu 2.1.2018.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Fagerström, Katarina 2016. Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu: Hackney'n malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Työpaperi 42/2016. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Saatavana osoitteessa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131498/URN_ISBN_978-952-302-778-7.pdf?sequence=1 Luettu 10.2.2018.

Halme, Nina – Perälä, Marja-Leena 2014. Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna – Karvonen, Sakari (toim.): Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.

Heino, Tarja 2007. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Saatavana osoitteessa: <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T30-2007-VERKKO.pdf> Luettu 22.12.2017.

Heino, Tarja 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Työpapereita 9/2008. Helsinki: Stakes.

Heino, Tarja 2014. Lastensuojelun pirullinen tehtävä. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna – Karvonen, Sakari (toim.): Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena. 2011. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hurtig, Johanna 2003. Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännössä. Väitöskirja. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Saatavana osoitteessa:

http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61733/Johanna_Hurtig_v%c3%a4it%c3%b6skirja.pdf?sequence=1

Järvikoski, Aila 2016. Kuntoutuksen käsitteistä, raja-aidoista ja merkityksistä. Seminaarin luentomateriaali. Saatavana osoitteessa: <http://www.sosiaalikallega.fi/poske/tapahtumat/poske/tyoryhmat/kuntoutus/kuntoutusmuutoksessa/ajarvikoski> Luettu 2.11.2017.

Järvikoski Aila - Karjalainen Vappu, 2008. Kuntoutus monitieteisenä ja -alaisena prosessina. Teoksessa Rissanen, Paavo - Kallanranta, Tapani – Suikkanen, Asko (toim.): Kuntoutus. Helsinki:Duodecim..80-93. Saatavana osoitteessa: https://www.researchgate.net/publication/261287187_Kuntoutus_monitieteisena_ja_-alaisena_prosessina_Rehabilitation_as_a_multimodal_and_multiprofessional_process Luettu 2.11.2017.

Kivipelto, Minna - Blomgren, Sanna - Karjalainen, Pekka - Saikkonen, Paula. 2013. Vaikuttavaa aikuissosiaalityötä – aktivointimalleista mittareihin. Tutkimus- ja kehittämissankkeen loppuraportti. Terveiden- ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 8/2013. Saatavana osoitteessa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104473/URN_ISBN_978-952-245-864-3.pdf?sequence=1 Luettu 27.12.2017.

Kestilä, Laura – Väisänen, Antti – Paananen, Reija – Heino, Tarja – Gissler, Mika 2012a. Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen seurantalutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012):1. Saatavana osoitteessa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102955/kestila.pdf?sequence=1> Luettu 10.1.2018.

Kestilä, Laura – Väisänen, Antti – Paananen, Reija – Heino, Tarja – Gissler, Mika 2012b. Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantalutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012):6 Saatavana osoitteessa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102955/kestila.pdf?sequence=1> Luettu 10.1.2018.

Kuntoutusselonteko 2002. Valtioneuvoston selonteko. Saatavana osoitteessa: <https://julkari.fi/bitstream/handle/10024/114250/kselte02.pdf?sequence=1> Luettu 2.11.2017.

Kumpulainen Arja - Valkonen Raimo, 2005. Perhekuntoutus Kuusikon kunnissa 2004.

Lasten sijaishuollon työryhmän asettaman pienryhmän selvitys. Kuusikkotyöryhmän julkaisusarja. Saatavana osoitteessa: http://www.kuusikkokunnat.fi/SIRA_FILES/PK2004.pdf Luettu 10.10.2017.

Lahtinen, Pia – Männistö, Leena – Raivio, Marketta 2017. Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia : Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Työpapereita 7/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavana osoitteessa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132169/TY%c3%962017_7_Kohti%20suomalaista_040417.pdf?sequence=1 Luettu 10.2.2018.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma 2016. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:29. Saatavana osoitteessa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74904/Rap_ ja_ muist_ 29_ 2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu 10.1.2018.

Lapsi- ja perhepolitiikka Suomessa. 2013. Sosiaali- ja terveysministeriö. Esitteitä 9 (2013). Saatavana osoitteessa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104415/URN_ISBN_978-952-00-3374-3.pdf?sequence=1 Luettu 10.1.2018.

Lastensuojelu 2016, 2017. Terveyden- ja hyvinvointilaitoksen tilastoraportti 43/2017. Saatavana osoitteessa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135628/Tr43_17_LASU.pdf?sequence=3 Luettu 10.1.2018.

Linnakangas, Ritva - Lehtoranta, Pirjo - Järviö, Aila - Suikkanen, Asko 2010. Perhekuntoutus puntarissa. Kelan psykiatrisen perhekuntoutuksen kehittämishankkeen arviointi. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 109. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Saatavana osoitteessa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17451/Tutkimuksia109.pdf?sequence> Luettu 2.11.2017.

Myllärniemi Annina 2007. Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä – jäsenyyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 15. Heikki Waris-instituutti.

Mynarska –Riederer –Jaschinski –Krivanek –Neyer –Oláh 2015. Saatavana osoitteessa <http://www.familiesandsocieties.eu/wp-content/uploads/2015/11/WP49Mynarska-EtAl2015.pdf> Luettu 2.1.2018.

Nousiainen, Kirsi – Petrelius, Päivi – Yliruka, Laura 2016. Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Työpapereita 20/2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavana osoitteessa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130733/ty%c3%b62016_20_Puheista%20tekoihin_WEB.23.6.16.pdf?sequence=1 Luettu 10.2.2018.

Paasio, Petteri. 2014. Näyttöön perustuva sosiaalityön käytäntö – järjestelmällinen katsaus vuosina 2010–2012 julkaistuista tutkimuksista. Ammatillinen lisensiaattityö. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Saatavana osoitteessa: <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=ed6d31dd-6da0-4046-99e8-e9613b31714e> Luettu. 1.11.2017.

Paasio, Petteri. 2016. Vaikuttavuus ja sen arviointi. Seminaariesitys. Saatavana osoitteessa: http://www.metropolia.fi/fileadmin/user_upload/Hyvinvoinnin_ ja_ toimintakyvyn_ mittaaminen_ ja_ arviointi_ -_ seminaari/Paasio.pdf Luettu 1.11.2017.

Pekkarinen, Elina 2011. Lastensuojelun tieto ja tutkimus – asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 51:2011. Saatavana osoitteessa: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/lastensuojelun-tieto.pdf> Luettu 10.1.2018.

Pekkarinen, Elina – Heino, Tarja – Pösö, Tarja 2013. Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. Yhteiskuntapolitiikka 78 (2013):3. Saatavana osoitteessa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110559/pekkarinen.pdf?sequence=1> Luettu 10.1.2018.

Perhekuntoutus. 2016. Lastensuojelun käsikirja. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. Saatavana osoitteessa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhekuntoutus#otsikko3> Luettu 2.1.2018.

Perhekuntoutus. 2017. Palvelukuvaus. Saatavana osoitteessa: <https://www.sos-lapsikylya.fi/palvelut/lastensuojelupalvelut/perhekuntoutus/> Luettu 2.1.2018.

Perhekuntoutus SOS-lapsikylässä 2014. Palvelukuvaus. Saatavana osoitteessa: https://www.sos-lapsikylya.fi/fileadmin/user_upload/tiedostot/kuvat/pdf-tiedostot/palvelu-kuvaukset-perhekuntoutus-sos-lapsikylassa.pdf Luettu 10.10.2017

Perälä, Marja-Lenna – Halme, Nina – Kanste, Outi 2014. Lapsiperheiden kokemus palvelujen saatavuudesta ja tuen riittävyydestä. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna – Karvonen, Sakari (toim.): Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveys ja hyvinvoinnin laitos.

Puustinen-Korhonen, Aila – Pösö, Tarja 2010. Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:3. Saatavana osoitteessa: <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/toteutuuko-oikeus-pysyviin.pdf> Luettu 27.12.2017

Pärnä, Katariina 2010. Perhekuntoutuksen arviointi ja tuloksellisuus. Teoksessa Törrönen, Maritta - Pärnä, Katariina (toim.): Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten- ja nuorten kuntotussäätiö. Porvoo: Bookwell Oy.

Pölkki, Pirjo – Vornanen, Riitta – Colliander, Riina. 2016. Critical factors of intensive family work connected with positive outcomes for child welfare clients. European Journal of Social Work Volume 19, 2016 - Issue 3-4: Private troubles or public issues? Challenges for social work research. Saatavana osoitteessa: <http://www.tandfonline.com.ezproxy.metropolia.fi/doi/full/10.1080/13691457.2015.1137868> Luettu 20.12.2018

Repo, Katja 2009. Lapsiperheiden arki, näkökulmina raha, työ ja lastenhoito. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiaalitutkimuksen laitos. Saatavana osoitteessa: <https://tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66561/978-951-44-7919-9.pdf?sequence=1> Luettu 10.10.2017.

Robson, Colin. 2002. Real world research. Blackwell publishing.

Rousu, Sirkka 2007. Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa - näkyvät tuloksellisuus näkyväksi. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Acta nro 197. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. Saatavana osoitteessa: <https://www.tsr.fi/tsarchive/files/TietokantaTutkittu/2001/101255Vaitoskirja.pdf>

Luettu 2.11.2017.

Toimiva lastensuojelu 2013. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Saatavana osoitteessa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126183/Toimiva%20lastensuojelu%20loppuraportti_fi_nal_19062013.pdf?sequence=1 Luettu 22.12.2017.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Sipilä, Jorma – Österbacka Eeva 2013. Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Valtiovarainministeriön julkaisuja 11/2013. Saatavana osoitteessa: https://www.researchgate.net/publication/236880520_Enemmän_ongelmien_ehkaisyä_vähemmän_korjailua Luettu 11.11.2017.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimat eettiset periaatteet. 2014. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Saatavana osoitteessa: <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi-ihmistieteiss%C3%A4/eettiset-periaatteet> Luettu 11.11.2017. Luettu 1.11.2017.

Työmme Suomessa 2018. SOS-Lapsikylän verkkosivu. Saatavilla osoitteessa: <https://www.sos-lapsikyla.fi/tietoa-meista/tyomme-suomessa/> Luettu 7.2.2018.

Vuorenmaa, Maarit 2016. Äitien ja isien osallisuus perheessä ja lasten palveluissa sekä osallisuuteen yhteydessä olevat tekijät. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Terveystieteiden laitos. Saatavana osoitteessa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98335/978-952-03-0019-7.pdf?sequence=1> Luettu 6.9.2017.

Väänänen, Riitta 2013. Perheen rakenteen, dynamiikan ja arvojen merkitys lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille. Akateeminen väitöskirja. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies. Saatavana osoitteessa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1271-8/urn_isbn_978-952-61-1271-8.pdf Luettu 22.12.2017.

Westman, Riikka - Haverinen, Riitta - Ristikartano, Veera - Koivisto, Juha - Malmivaara, Antti. 2005. Perheinterventioiden vaikuttavuus. Järjestelmällinen kirjallisuuskatsaus. Fin-Soc Arviointiraportteja. Stakes : 5/2005. Saatavana osoitteessa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75725/Perheinterventiot2005.pdf?sequence=1> Luettu 1.11.2017.

Kirje perheille

Hei!

Olen Metropolia-ammattikorkeakoulun ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon sosiaalialan opiskelija ja Etelä-Suomen SOS-lapsikylän työntekijä ja teen opinnäytetyötäni SOS-lapsikylän perhekuntoutuksesta. Haluaisin haastatella perhettänne kokemuksistanne perhekuntoutuksesta. Lähinnä minua kiinnostaa se, kuinka te koette perhekuntoutuksen vaikuttaneen perheenne elämään ja nimenomaan minkä tekijöiden perhekuntoutuksessa tuoneen muutosta perheenne tilanteeseen.

Mielelläni haastattelin koko perhettänne ja haastattelu tulee olemaan ehdottoman luotamuksellinen. Haastattelu äänitetään vastausten analysoinnin helpottamiseksi ja opinnäytetyön jälkeen haastatteluaineisto hävitetään. Opinnäytetyön tuloksissa vastauksianne käsitellään nimettömästi, eikä niistä voi tunnistaa perhettänne.

Ilmoitattehan suostumuksenne haastatteluun perhekuntoutusyksikön johtajalle oheisella lomakkeella, niin pääsemme sopimaan haastatteluajankohdasta. Haastattelusta on luvassa pieni palkkio kiitoksena osallistujille.

Ystävällisin yhteistyöterveisin Johanna Virtanen

Suostumus

Suostumme siihen, että perhettämme/minua haastatellaan Johanna Virtasen opinnäytetyötä varten.

Päiväys: _____

Allekirjoitukset: _____

Teemahaastattelun runko

1. Mitä haluaisitte kertoa perheestänne ja siitä, että olette SOS-lapsikylän perhekuntoutuksessa? /Minkälaisia perheitä SOS-lapsikylän perhekuntoutukseen tulee?
2. Mitä perhekuntoutuksessa tehdään?
3. Mikä perhekuntoutuksessa on auttanut perhettänne? Mitä olisi voinut tehdä toisin?
4. Mikä on perheenne tilanne nyt suhteessa asiakassuunnitelmassa määriteltyihin tavoitteisiin?